

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут бізнесу, менеджменту та маркетингу

Кафедра менеджменту

ДИПЛОМНА РОБОТА
бакалавра

на тему: **Управління природоохоронними ресурсами**
(за матеріалами Національного природного парку
«Сколівські Бескиди»)

" Management of environmental resources
(based on materials from the National Nature Park "Skolivskie Beskydy)"

Виконала

(підпис)

студент гр. МО-41

Медінцева С.Є.

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Муравйов Ю.В.

(прізвище, ініціали)

Рецензент

(підпис)

Клим Н.М.

(прізвище, ініціали)

Львів – 2025 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут	<u>бізнесу, менеджменту та маркетингу</u>
Кафедра	<u>менеджменту</u>
Освітньо-кваліфікаційний рівень	<u>бакалавр</u>
Спеціальність	<u>073 «Менеджмент»</u>
Освітня програма	<u>Менеджмент організацій і адміністрування</u>

ЗАТВЕРДЖУЮ**Завідувачка кафедри менеджменту**

_____ к.е.н., доцент Максимець О.В.

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ**НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА****Медінцевої Софії Євгенівни***(прізвище, ім'я, по-батькові)*

1. Тема роботи: «Управління природоохоронними ресурсами (за матеріалами Національного природного парку «Сколівські Бескиди»)»

Керівник дипломної роботи: Муравйов Юрій Володимирович, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету від «28» лютого 2025 р. № С-153

2. Термін подання студентом роботи: «10» червня 2025 р.

3. Вихідні дані до дипломної роботи наукова та навчально-методична література з питань управління природоохоронними об'єктами, законодавчі та нормативні акти, результати роботи НПП «Сколівські Бескиди».

4. Зміст пояснювальної записки (розділи, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретичні основи управління природоохоронними ресурсами.

Розділ 2. Аналіз стану природоохоронних ресурсів Національного природного парку «Сколівські Бескиди».

Розділ 3. Застосування нових управлінських рішень щодо природоохоронної діяльності НПП «Сколівські Бескиди».

5. Перелік графічного матеріалу: 1. Тема, мета та завдання роботи. 2. Класифікація природоохоронних об'єктів. 3. Функціональне зонування діяльності НПП «Сколівські Бескиди». 4. Структура витрат на ведення ЛГ і мисливства за 2022-2024рр. 5. Обсяги та структура надходжень за 2023-2024рр. 6. Звіт про фінансові результати – доходи 2022-2024 рр. 7. Звіт про фінансові результати – витрати 2023-2024 роки. 8. Використання ГІС у природоохоронній діяльності. 9. Інструменти геоінформаційних систем та їх вартість.

10. Висновки.

6. Консультанти дипломної роботи, із зазначенням розділів, що стосуються їх:

Розділ	Консультанти	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання « 28 » « лютого » 2025 року.**Науковий керівник**

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту	Термін виконання етапів проекту	Примітка
1.	Опрацювання інформаційних джерел	28.02.2025 – 16.03.2025	виконано
2.	Написання теоретичного розділу	17.03.2025 – 06.04.2025	виконано
3.	Аналіз та характеристика діяльності та специфічних аспектів роботи НПП	07.04.2025 – 20.04.2025	виконано
4	Аналіз та особливості управління природоохоронним об'єктом НПП «Сколівські Бескидом»	21.04.2025 – 04.05.2025	виконано
5.	Формування управлінських пропозицій щодо покращення діяльності НПП «Сколівські Бескиди»	05.05.2025 – 18.05.2025	виконано
5.	Формування узагальнень та висновків, оформлення пояснювальної записки	26.05.2025 – 01.06.2026	виконано
6.	Оформлення пояснювальної записки до дипломної роботи. Підготовка до рецензування.	02.06.2025 – 05.06.2025	виконано
7.	Підготовка доповіді до захисту бакалаврської роботи	06.06.2025 – 10.06.2025	виконано

Студент _____ (підпис)

Медінцева С.Є.

Керівник роботи _____ (підпис)

Муравйов Ю.В.

АНОТАЦІЯ

В бакалаврська робота досліджено управління природоохоронною діяльністю національного природного парку (НПП) «Сколівські Бескиди». У розглянуто сучасний стан екологічного менеджменту, охарактеризовано нормативно-правову базу та особливості організаційної структури природоохоронної діяльності в Україні.

Проаналізовано основні напрями природоохоронної діяльності НПП «Сколівські Бескиди», включаючи збереження біорізноманіття, рекреаційне використання території, впровадження геоінформаційних систем та залучення громадськості до екологічних ініціатив.

Запропоновано шляхи вдосконалення управління природоохоронною діяльністю, включаючи оптимізацію фінансування, підвищення екологічної обізнаності населення та використання цифрових технологій для моніторингу стану довкілля.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, екологічний менеджмент, національний природний парк, управління, фінансування, геоінформаційні системи, громадськість.

ABSTRACT

The bachelor's thesis examines the management of environmental protection activities of the National Nature Park (NPP) "Skolivski Beskydy". The current state of environmental management is considered, the regulatory framework and features of the organizational structure of environmental protection activities in Ukraine are characterized.

The main areas of environmental protection activities of the NPP "Skolivski Beskydy" are analyzed, including biodiversity conservation, recreational use of the territory, implementation of geographic information systems and public involvement in environmental initiatives.

Ways to improve the management of environmental protection activities are proposed, including optimization of financing, increasing environmental awareness of the population and the use of digital technologies for monitoring the state of the environment.

Keywords: environmental protection activities, environmental management, national natural park, management, financing, geographic information systems, public.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННИМИ РЕСУРСАМИ

- 1.1. Природоохоронні ресурси: поняття та класифікація.....8
- 1.2. Основні підходи до управління природоохоронними територіями.....13
- 1.3. Законодавче регулювання природоохоронної діяльності.....18

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПРИРОДООХОРОННИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ»

- 2.1. Загальна характеристика парку.....23
- 2.2. Огляд видів діяльності та послуг, що виконуються та надаються Національними природними парками.....28
- 2.3. Основні показники та аналіз діяльності НПП «Сколівські Бескиди».....32

РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НПП "СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ"

- 3.1. Аналіз сучасного стану управління природоохоронною діяльністю.....53
- 3.2. Використання цифрових технологій у природоохоронній діяльності.....56
- 3.3. Покращення взаємодії з місцевими громадами.....61

ВИСНОВКИ

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

ДОДАТКИ

ВСТУП

Проблематика охорони навколишнього природного середовища є надзвичайно актуальною в сучасних умовах, коли зростаючий антропогенний вплив негативно позначається на стані екосистем. В Україні, з огляду на багату природну спадщину та унікальні екологічні ландшафти, питання ефективного управління природоохоронною діяльністю набуває особливого значення. Одним із яскравих прикладів реалізації природоохоронних заходів є національний природний парк (НПП) «Сколівські Бескиди», який об'єднує у собі багатство біорізноманіття, рекреаційний потенціал та науково-дослідницьку базу.

У даній роботі розглядаються особливості організації та управління природоохоронною діяльністю НПП «Сколівські Бескиди». Дослідження спрямоване на аналіз існуючих механізмів управління, виявлення їх сильних та слабких сторін, а також розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності охоронних заходів. Актуальність теми зумовлена необхідністю модернізації екологічного менеджменту в умовах зростаючих екологічних викликів, що вимагають впровадження інноваційних технологій, розширення взаємодії з громадськістю та оптимізації фінансових ресурсів.

Метою дослідження є виявлення основних проблем у системі управління природоохоронною діяльністю НПП «Сколівські Бескиди» та розробка практичних рекомендацій для їх подолання. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- Провести аналіз нормативно-правової бази та організаційної структури природоохоронної діяльності в Україні;
- Визначити основні напрямки роботи НПП «Сколівські Бескиди» та оцінити їх ефективність;
- Дослідити вплив сучасних технологій, зокрема геоінформаційних систем, на управління природоохоронною діяльністю;

- Розробити рекомендації щодо вдосконалення системи управління природоохоронною діяльністю на основі аналізу практичного досвіду НПП «Сколівські Бескиди».

Об'єктом дослідження обраний Національний природний парк «Сколівські Бескиди».

Предметом виступає природоохоронна діяльність, що опирається на прийнятті сучасних управлінських рішень.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, який включає аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, статистичних даних та практичних кейсів. Використання геоінформаційних технологій та методів просторового аналізу дозволяє більш точно оцінити екологічний стан парку, визначити основні проблемні зони та сформулювати обґрунтовані управлінські пропозиції щодо їх вирішення.

Дослідження має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки результати можуть бути використані для вдосконалення управлінських механізмів природоохоронної діяльності не лише в межах НПП «Сколівські Бескиди», а й на регіональному та національному рівнях. Завдяки цьому робота сприятиме формуванню стійких моделей екологічного менеджменту, що враховують сучасні виклики та потреби суспільства.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННИМИ РЕСУРСАМИ

1.4. Природоохоронні ресурси: поняття та класифікація

На сучасному етапі розвитку суспільства розроблена система природних об'єктів і територій, що мають спеціальний охоронний статус. Відповідно до статті 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], особливий захист надається територіям та природним об'єктам, які є унікальними та мають значну екологічну цінність. Їх охорона спрямована на підтримання сприятливого стану навколишнього середовища, попередження та мінімізацію негативних природних процесів [2].

**До природно-заповідного фонду
України належать:**

- *природні території та об'єкти* — природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;
- *штучно створені об'єкти* — ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Рис. 1.1. Структура природоохоронного фонду

Дані території складають єдину екосистему, яка включає в себе заповідні території, курортні зони, зони рекреації, водоохоронні території та полезахисні насадження.

Курортні зони та території лікувально-оздоровчого призначення формуються на основі наявності природних лікувальних ресурсів – таких як мінеральні води, специфічні кліматичні умови тощо. Закон визначає обмеження на певні види господарської діяльності, які можуть завдати шкоди цим природним ресурсам (ст. 62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [1].

Залежно від їх значущості, курорти поділяються на місцевого та державного рівня.

Рис. 1.2. Класифікація природоохоронних об'єктів

Рекреаційні території відведені для відпочинку, туристичних заходів та організації спортивних подій (ст. 63 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища») [1]. До них відносяться зелені зони населених пунктів, екологічні стежки, території пансіонатів, кемпінгів, будинків відпочинку тощо (ст. 51 Земельного кодексу України) [3].

Водоохоронні території є зонами зі спеціальним режимом господарської діяльності, призначеними для захисту водних об'єктів від забруднення та руйнування (ст. 87 Водного кодексу України). Полезахисні лісосмуги виконують функції захисту ґрунтів від ерозії, регулювання мікроклімату та інших екологічних задач.

Природоохоронна територія визначається як географічно окреслена ділянка суші або води, яка має спеціальний природоохоронний статус, спрямований на збереження біорізноманіття та природних екосистем. Заповідні об'єкти поділяються за походженням (природні або створені людиною), за рівнем значущості (державного чи місцевого рівня), за функціональним призначенням (багатофункціональні чи спеціалізовані) та за юридичним статусом [4].

Національні природні парки (НПП) – це одна з найдавніших форм природоохоронних територій, що створюються для підтримки природних процесів та екосистем. Вони поєднують у собі природоохоронну, науково-дослідну, рекреаційну, освітню та екологічну функції [5].

В Україні національні парки мають загальнодержавний статус і створюються для збереження природних комплексів, які мають унікальне історичне, природоохоронне, рекреаційне чи наукове значення.

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) почали активно формуватися з 1990-х років. Вони мають місцевий або регіональний рівень значення, об'єднуючи природоохоронну діяльність із забезпеченням рекреаційних можливостей для населення. На відміну від національних парків, РЛП більшою мірою орієнтовані на соціальну функцію.

Заказники – одна з найбільш поширених природоохоронних категорій в Україні. Вони створюються для охорони певних природних територій або окремих компонентів екосистем. Види заказників: ландшафтні, ботанічні, лісові, орнітологічні, іхтіологічні, геологічні тощо.

Природні пам'ятки – це окремі природні об'єкти, які мають значну наукову, екологічну чи культурну цінність. Вони можуть бути комплексними

(унікальні ландшафти), ботанічними (місця зростання рідкісних рослин), зоологічними (оселища рідкісних тварин), гідрологічними (джерела, водно-болотні угіддя), геологічними (печери, виходи мінералів, льодовикові валуни тощо).

Таблиця 1.1

Перелік національних природних парків України [6].

Назва	Площа (га)	Дата створення	Область
1	2	3	4
Азово-Сиваський	52582.70	1993.02.25	Херсонська
Білобережжя Святослава	35223.14	2009.12.16	Миколаївська
Белозерський	7014.44	2009.12.11	Київська. Черкаська
Бойківщина	12240.00	2019.04.11	Львівська
Бузький Гард	6138.13	2009.04.30	Миколаївська
Великий Луг	16756.00	2006.02.10	Запорізька
Верховинський	12022.90	2010.01.22	Івано-Франківська
Вижницький	11238.00	1995.08.30	Чернівецька
Галицький	14684.80	2004.08.09	Івано-Франківська
Гетьманський	23360.10	2009.04.27	Сумська
Голосіївський	4525.52	2008.10.30	м. Київ
Гомільшанські ліси	14314.80	2004.09.06	Харківська
Гуцульщина	32271.00	2002.05.14	Івано-Франківська
Дворічанський	3131.20	2009.12.11	Харківська
Дермансько-Острозький	5448.30	2009.12.11	Рівненська
Деснянсько-Старогутський	16214.36	1999.02.23	Сумська
Джарилгацький	10000.00	1993.12.11	Херсонська
Дністровський каньйон	11730.28	2010.02.03	Тернопільська
Залісся	14836.00	2009.12.11	Київська. Чернігівська
Зачарований Край	6101.00	2009.05.21	Закарпатська

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
Ічнянський	9665.80	1993.04.21	Чернігівська
Кам'янська Січ	12261.14	2019.04.11	Херсонська
Кармелюкове поділля	20203.40	2009.12.16	Вінницька
Карпатський	50495.00	1980.06.03	Івано-Франківська
Ківерцівський Цуманська пуца	33475.34	2010.02.22	Волинська
Королівські Бескиди	8997.00	2020.11.30	Львівська
Кременецькі гори	6951.20	2009.12.11	Тернопільська
Кремінські ліси	7269.00	2019.09.10	Луганська
Мале Полісся	8762.70	2013.08.02	Хмельницька
Мезинський	31035.20	2006.02.10	Чернігівська
Меотида	20720.95	2009.12.25	Донецька
Нижньодніпровський	80177.80	2015.11.24	Херсонська
Нижньодністровський	21311.10	2008.11.13	Одеська
Нижньосульський	18635.11	2010.02.10	Полтавська. Черкаська
Нобельський	25318.81	2019.04.11	Рівненська
Олешківські піски	11671.06	2010.02.23	Херсонська
Пирятинський	12028.42	2009.12.11	Полтавська
Північне Поділля	15587.92	2010.02.10	Львівська
Подільські Товтри	261316.00	1996.06.27	Хмельницька
Приазовський	78126.92	2010.02.10	Запорізька
Прип'ять-Стохід	39315.50	2007.08.13	Волинська
Святі Гори	40589.00	1997.02.13	Донецька
Синевир	43081.80	1989.01.05	Закарпатська
Синьогора	10866.00	2009.12.21	Івано-Франківська
Сколівські бескиди	35684.00	1999.02.11	Львівська
Слобожанський	5244.00	2009.12.11	Харківська
Тузловські лимани	27865.00	2010.01.01	Одеська
Ужанський	46147.30	1999.09.27	Закарпатська
Хотинський	9446.10	2010.01.22	Чернівецька
Чарівна гавань	10900.00	2009.12.11	АР Крим
Черемоський	7117.50	2009.12.11	Чернівецька
Шацький	48977.00	1983.01.28	Волинська

Отже, система природоохоронних територій в Україні є розгалуженою та спрямованою на збереження унікальних природних ресурсів, підтримання екологічної рівноваги та розвиток рекреаційного потенціалу країни.

1.5. Основні підходи до управління природоохоронними територіями

Управління природоохоронними територіями є суттєвою частиною державного регулювання у напрямку екологічної політики нашої держави [7, 8].

Процеси організації та координації діяльності у сфері збереження довкілля спрямовані на досягнення конкретних екологічних цілей. Це потребує системного підходу до формування стратегій та методів управління природоохоронною діяльністю, що застосовуються на різних рівнях державного та місцевого регулювання.

Система екологічного управління базується на принципах, які забезпечують ефективність управлінських процесів, визначають взаємозв'язки між суб'єктами природоохоронної діяльності та сприяють розподілу повноважень і відповідальності. Вони є основою для функціонування відповідних управлінських органів, регламентування їх діяльності та впровадження екологічних стандартів.

Принципи управління природоохоронною сферою формуються на основі закономірностей взаємодії суспільства та природи. Вони враховують сучасні екологічні виклики та відображаються в нормативно-правових актах. Основними правовими засадами управління охороною довкілля є:

- дотримання законодавчих норм у сфері екологічного управління;
- застосування комплексного та диференційованого підходів у регулюванні природоохоронної діяльності;
- поєднання державного, місцевого самоврядування та громадських ініціатив у сфері охорони довкілля;

– впровадження басейнового принципу управління природними ресурсами;

– програмно-цільовий підхід до планування та реалізації природоохоронних заходів.

Комплексний та диференційований підхід у сфері екологічного управління передбачає врахування взаємозалежності природних ресурсів, єдності екосистемних процесів та потребує розробки єдиної науково-обґрунтованої політики. Координація зусиль державних структур, підприємств та громадськості сприяє розробці ефективних природоохоронних заходів та їх реалізації на практиці.

Поєднання державного та громадського управління у природоохоронній сфері дозволяє забезпечити ефективну взаємодію між органами влади та місцевими громадами. Це створює правову основу для прийняття екологічно обґрунтованих рішень та підвищує відповідальність суспільства за збереження довкілля.

Принципи управління природоохоронними об'єктами [8].

Принцип законності означає, що діяльність органів управління повинна здійснюватися в межах правового поля, із чітким дотриманням нормативних вимог щодо прийняття рішень та надання екологічних послуг. При цьому держава має гарантувати дотримання екологічних стандартів та контроль за їх виконанням.

Принцип басейнового управління визначає необхідність регулювання використання водних ресурсів з урахуванням особливостей водозбірних басейнів. Це сприяє збалансованому підходу до експлуатації, охорони та відтворення водних ресурсів, а також запобіганню негативним екологічним наслідкам.

Програмно-цільовий принцип управління забезпечує узгодженість екологічної політики з конкретними планами та заходами, які мають чітко визначені цілі, ресурси та механізми реалізації. Його впровадження сприяє

досягненню стратегічних завдань у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

Додатково важливим є принцип взаємної відповідальності держави та громадян за збереження навколишнього середовища. Держава забезпечує необхідні умови для екологічної безпеки, а громадяни – дотримання природоохоронних норм і активну участь у збереженні довкілля.

Зазначені принципи базуються на загальних закономірностях взаємодії суспільства та природи і знаходять своє відображення в екологічній політиці. Вони охоплюють пріоритетність екологічної безпеки, наукове обґрунтування природоохоронних заходів, баланс між економічними та екологічними інтересами, впровадження екологічно чистих технологій та прогнозування можливих змін у навколишньому середовищі.

У контексті сталого розвитку особлива увага приділяється таким аспектам управління, як відкритість екологічної інформації, своєчасність прийняття рішень, міжнародне співробітництво, екологічна свідомість населення, збереження біорізноманіття та відповідальне ставлення до природних ресурсів.

Сутність управління природоохоронною діяльністю виявляється через виконання певних управлінських функцій [8]. Таким чином, у межах конкретної галузі охорони навколишнього середовища управління цим процесом можна розглядати як реалізацію комплексу відповідних функцій. Вони визначають напрямки діяльності та відповідні завдання, спрямовані на збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів і забезпечення екологічно безпечних умов життя.

Функції управління у сфері природокористування та охорони довкілля охоплюють ключові види діяльності, що виконуються державними виконавчими органами, місцевими органами самоврядування та громадськими організаціями. Вони спрямовані на раціональне використання природних ресурсів, їх відновлення, захист довкілля та підтримку екологічної безпеки.

На сьогодні відсутній уніфікований підхід до класифікації функцій екологічного управління. В окремих випадках одна і та сама функція може розглядатися як метод управління або правовий механізм. Аналіз джерел дозволяє визначити основні підходи до класифікації таких функцій.

За об'єктним принципом функції управління розподіляються на різних рівнях адміністративної ієрархії, створюючи систему господарських функцій. Вони регулюють взаємодію між управлінськими структурами різних рівнів. Організаційні функції формуються на основі суб'єкта управління та визначають стадії управлінського процесу, включаючи попереднє, оперативне та завершальне управління.

Функції попереднього управління передбачають встановлення цілей (наприклад, зниження рівня екологічної небезпеки), прогнозування (скорочення забруднення водних ресурсів) і планування (оновлення систем очищення промислових викидів). Визначення цілей є відправною точкою управлінського процесу, а прогнозування стосується всіх сфер діяльності організації, включаючи соціальні, економічні та технічні аспекти. Планування сприяє вибору методів і засобів для досягнення поставлених цілей [8].

Оперативне управління передбачає організацію (структуризацію управлінських процесів), мотивацію (вплив через заохочення або адміністративні методи), координацію та врегулювання конфліктних ситуацій. Завершальний етап управління включає контроль, облік та аналіз. Контроль дозволяє оцінити відповідність діяльності об'єктів та суб'єктів управління встановленим нормам і вимогам, аналізувати відхилення від плану та визначати причини невиконання завдань.

Особливе значення має функція організації, яка забезпечує злагоджену роботу всієї системи управління. Вона включає формування органів управління, створення структурних підрозділів, визначення управлінських взаємозв'язків і підбір кадрів.

Згідно з законодавством України (ст.16 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища») [1], управління екологічною

діяльністю охоплює функції моніторингу, дослідження, експертизи, контролю, прогнозування, програмування та інформування.

Функції екологічного управління [8] умовно поділяються на три основні групи: організаційні, попереджувально-охоронні та стабілізаційні.

До організаційних функцій належать просторово-територіальне планування природоохоронних об'єктів, ведення природних кадастрів, екологічне планування та прогнозування. Попереджувально-охоронні функції включають моніторинг, аудит, експертизу, екологічний контроль і страхування. Стабілізаційні функції охоплюють інформування про стан довкілля, нормування та екологічне ліцензування.

В Україні функції природоохоронного управління також поділяються на загальні та спеціальні. Загальні функції виконуються державними законодавчими, виконавчими та правовими органами, тоді як спеціальні — уповноваженими суб'єктами.

Загальні функції включають [8, 9]:

Законодавче регулювання: розробку екологічної політики, нормативно-правове регулювання природоохоронної діяльності.

Прогнозування: оцінку екологічних ризиків, аналіз тенденцій змін у довкіллі.

Планування: розробку екологічних програм і заходів реагування на надзвичайні ситуації.

Організацію: забезпечення виконання екологічних нормативів і політики.

Координацію: узгодження діяльності різних установ у сфері охорони довкілля.

Контроль і нагляд: забезпечення дотримання екологічного законодавства.

Спеціальні функції екологічного управління включають біовпорядження (збереження біорізноманіття), ресурсовпорядження (просторове планування використання природних ресурсів), контроль за їхнім розподілом, ведення кадастрів, екологічний моніторинг, нормування та сертифікацію.

Окремо виділяються такі функції, як лімітування використання природних ресурсів, встановлення екологічних нормативів, проведення експертизи, управління ризиками та вирішення екологічних спорів. Важливим є також екологічне страхування, організація освіти та інформування населення щодо стану навколишнього середовища.

Загалом, система екологічного управління передбачає постійне вдосконалення, що включає аналіз її ефективності, розробку нових методів і підходів для підвищення результативності природоохоронної діяльності.

1.3. Законодавче регулювання природоохоронної діяльності

Законодавче регулювання природоохоронної діяльності в Україні базується на системі нормативно-правових актів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Основним законодавчим актом у цій сфері є Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [1], який визначає правові, економічні та соціальні засади охорони довкілля.

Ключовими напрямками законодавчого регулювання є:

Конституційні засади – відповідно до статті 50 Конституції України, кожен громадянин має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також на відшкодування завданої шкоди у разі порушення цього права.

Екологічне законодавство – включає низку законів, таких як "Про природно-заповідний фонд України" [2], "Про охорону атмосферного повітря" [10], "Про відходи" [11], "Про екологічну експертизу" [12], "Про оцінку впливу на довкілля" [13] тощо.

Міжнародні зобов'язання – Україна є учасником міжнародних конвенцій, таких як Орхуська конвенція, Конвенція про біологічне різноманіття, Кіотський протокол, Паризька угода, що накладає певні екологічні зобов'язання.

Контроль та відповідальність – законодавство передбачає механізми контролю за дотриманням екологічних норм, включаючи екологічний моніторинг, екологічну експертизу та адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення природоохоронних норм.

Економічні механізми – запроваджено систему екологічного оподаткування, екологічних платежів та стимулювання екологічно чистих технологій.

Таким чином, законодавче регулювання природоохоронної діяльності в Україні має комплексний характер та спрямоване на досягнення сталого розвитку, забезпечення екологічної безпеки та гармонійного співіснування суспільства з природою.

Науковий моніторинг природоохоронної діяльності – це система спостережень, аналізу та оцінки стану навколишнього природного середовища, спрямована на виявлення змін, прогнозування їхніх наслідків та розробку рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень. Він є важливим інструментом для забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і мінімізації негативного впливу господарської діяльності на довкілля [14-21].

Основними завданнями наукового моніторингу є [14-21]:

Систематичне спостереження за екологічним станом природних об'єктів, у тому числі водних ресурсів, ґрунтів, атмосферного повітря, флори та фауни.

Аналіз і оцінка екологічних показників з використанням сучасних методів досліджень, таких як дистанційне зондування Землі, біоіндикація та автоматизовані екологічні системи.

Прогнозування змін в екологічних системах на основі математичних моделей та статистичних методів.

Розробка рекомендацій щодо зниження негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Інформаційне забезпечення органів державного управління, наукових установ і громадськості щодо стану довкілля.

Науковий моніторинг може бути класифікований за різними критеріями [14-21]:

- За рівнем організації: глобальний, національний, регіональний, локальний.
- За об'єктами спостереження: атмосферний, водний, ґрунтовий, біологічний моніторинг.
- За методами досліджень: дистанційний, лабораторний, польовий, автоматизований моніторинг.

Результати наукового моніторингу природоохоронної діяльності є основою для прийняття рішень у сфері екологічної політики.

Економічні механізми стимулювання природоохоронної діяльності в Україні спрямовані на створення умов для ефективного використання природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та впровадження екологічно безпечних технологій. Основними інструментами такого стимулювання є:

- **Податкові пільги та екологічне оподаткування**
 - Зменшення податкового навантаження для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології.
 - Податки на забруднення довкілля, зокрема плата за викиди, скиди та розміщення відходів.
- **Державне фінансування та екологічні фонди**
 - Бюджетне фінансування природоохоронних заходів через державні та місцеві екологічні фонди.
 - Фінансова підтримка проєктів із захисту довкілля, рекультивації земель, збереження біорізноманіття.

- **Система екологічного кредитування та інвестицій**
 - Надавання пільгових кредитів на реалізацію екологічно орієнтованих проєктів.
 - Стимулювання залучення іноземних та приватних інвестицій у природоохоронну сферу.
- **Плата за природні ресурси**
 - Встановлення економічно обґрунтованих тарифів на використання водних, земельних, лісових та інших природних ресурсів.
 - Надання ліцензій та квот на використання природних ресурсів із дотриманням екологічних норм.
- **Система екологічного страхування**
 - Запровадження механізмів страхування екологічних ризиків та відповідальності за шкоду довкіллю.
 - Можливість отримання компенсацій у випадку надзвичайних екологічних ситуацій.
- **Ринок екологічних послуг та сертифікація**
 - Розвиток ринку екологічних послуг, таких як переробка відходів, екологічний аудит, еко-інжиніринг.
 - Впровадження екологічної сертифікації товарів і послуг, сприяння розвитку "зеленого бізнесу".

Бюджет Програми охорони навколишнього природного середовища на 2024 рік складає 49,2 млн. гривень, з них 46,5 млн. гривень – кошти обласного екологічного фонду на реалізацію природоохоронних заходів – це запланована сума надходжень від сплати екологічного податку та стягнень, та 2,7 млн. гривень – кошти обласного бюджету, які будуть спрямовані для утримання спеціальних адміністрації 4 регіональних ландшафтних парків «Равське Розточчя», «Надсянський», «Верхньодністровські Бескиди» та «Стільське Горбогір'я» [22].

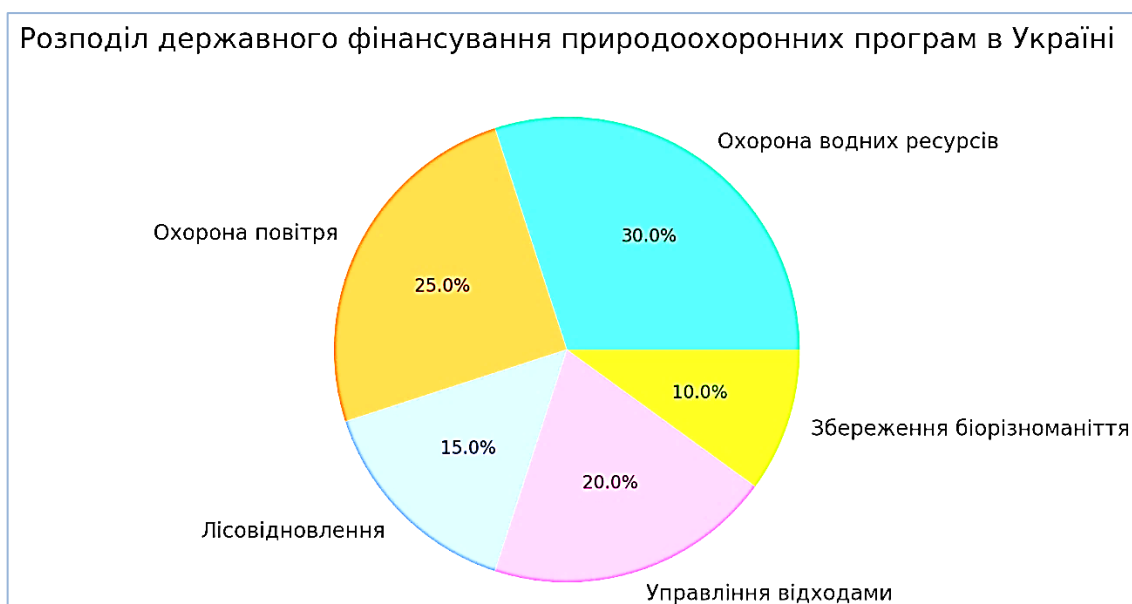

Рис. 1.3. Розподіл державного фінансування природоохоронних програм в Україні

Застосування цих механізмів сприяє підвищенню рівня екологічної відповідальності підприємств та населення, стимулює впровадження новітніх технологій і сприяє сталому розвитку країни.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ПРИРОДООХОРОННИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ»

2.1. Загальна характеристика парку

Національний природний парк (НПП) «Сколівські Бескиди» розташований у Карпатському регіоні України, в межах Львівської області. Цей край має багату історію, що охоплює століття формування природного середовища та людської діяльності.

Таблиця 1.1

Ключові історичні віхи

Період	Подія
Неоліт (6–4 тис. до н.е.)	Перші поселення на території сучасного парку
IX–XII ст.	Входження до складу Київської Русі
XIV ст.	Під владою Польщі та Литовського князівства
XV–XVIII ст.	Діяльність опришків, зокрема Олекси Довбуша
XIX ст.	Інтенсивна вирубка лісів, розвиток залізниці
1915 р.	Битва на горі Маківка (Перша світова війна)
1940–1950-ті	Діяльність УПА, радянська індустріалізація
1999 р.	Створення НПП «Сколівські Бескиди»
2000–2020-ті	Відновлення природи, розвиток екотуризму

Доісторичний період і перші поселення

Археологічні дослідження свідчать, що територія сучасного парку була заселена ще з найдавніших часів. Виявлені кам'яні знаряддя праці та залишки поселень у долині річки Опір і Стрий підтверджують, що ще в добу неоліту тут мешкали первісні люди. Ліси Сколівщини слугували для них джерелом їжі, матеріалів для житла та захисту від ворогів.

Середньовіччя: часи князівств і шляхти

У IX–X століттях ці території входили до складу Київської Русі, а згодом — Галицько-Волинського князівства. Важливими торговими шляхами через

Сколівські Бескиди проходили купці, які везли сіль, хутро, зброю та ремісничі вироби.

У XIV столітті землі потрапили під владу Королівства Польського, а пізніше Речі Посполитої. Саме в цей час тут активно розвивалася лісозаготівля та тваринництво. До сьогодні в деяких районах парку можна знайти залишки оборонних споруд тих часів.

XVI–XVIII століття

У XVI–XVIII століттях територія сучасного парку стала осередком боротьби селян проти феодального гніту. Саме тут діяли опришки — загони народних месників, які грабували шляхту та захищали бідних селян. Одним із найвідоміших опришків цього регіону був Олекса Довбуш. Легенди про його подвиги збереглися в багатьох місцевих переказах.

Також у цей період розвивалися гірські села, а основною діяльністю місцевого населення стали полонинське скотарство та деревообробка.

XIX століття: промисловий розвиток та екологічні наслідки

Після входження цих земель до складу Австрійської імперії (згодом Австро-Угорщини) у 1772 році почалося масштабне вирубування лісів. Були збудовані лісопильні заводи, що призвело до значного скорочення площ старовікових лісів.

Розвиток лісозаготівлі супроводжувався будівництвом залізниці (відкрита в кінці XIX століття). Це дало можливість ще ефективніше експлуатувати природні ресурси, але також принесло нові можливості для місцевого населення.

Перша половина XX століття: війни та їх наслідки

Перша світова війна залишила значний слід на території парку. Через стратегічне розташування тут відбувалися активні бойові дії, зокрема в районі гори Маківка відбулася знаменита битва між українськими січовими стрільцями та російською армією у 1915 році.

У міжвоєнний період землі парку входили до складу Польщі. Розвивалася рекреаційна діяльність, будувалися туристичні притулки, однак природні ресурси й далі безконтрольно використовувалися.

Під час Другої світової війни тут діяли загони УПА, які боролися за незалежність України.

Післявоєнний період

Після війни територія Сколівських Бескидів увійшла до складу Радянського Союзу. Інтенсивна експлуатація природних ресурсів продовжилася, значні площі були вирубані для потреб промисловості.

У 1970-х роках почалися перші кроки зі створення природоохоронних територій, що стало передумовою для майбутнього національного парку.

Указом Президента України від 11 лютого 1999 року на базі лісових господарств і природних заповідників був створений Національний природний парк «Сколівські Бескиди».

Метою створення парку стало збереження унікальних карпатських лісів, рідкісної флори і фауни, відновлення природного середовища та розвиток екотуризму.

Наші дні: збереження та розвиток

Сьогодні НПП «Сколівські Бескиди» — це один із найбільших природних парків України, що охоплює понад 35 тисяч гектарів. На його території збереглися рідкісні карпатські ліси, занесені до Світової спадщини ЮНЕСКО.

У парку ведеться активна робота з охорони природи, відновлення популяції зубра європейського та розвитку сталого туризму.

Національний природний парк «Сколівські Бескиди» входив до складу Львівського обласного управління лісового і мисливського господарства і підпорядковувався Державному агентству лісових ресурсів України. На сьогодні парк підпорядковується Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України.

Національний природний парк "Сколівські Бескиди" є природоохоронною територією, що має загальнодержавне значення. Він підпорядковується Державному агентству лісових ресурсів України та входить

до складу природно-заповідного фонду країни. Головною метою створення парку є збереження, відновлення та раціональне використання унікальних природних комплексів, які мають важливе екологічне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення.

Парк розташований у південно-західній частині Львівської області, охоплюючи території Сколівського, Дрогобицького та Турківського районів. Його площа становить 35 684 га, з яких 24 702 га передано у постійне користування, а 10 982 га входять до його складу без вилучення земель у Сколівського військового лісгоспу.

Рельєф території характеризується середньогірськими ландшафтами, висоти гір здебільшого не перевищують 1000 м над рівнем моря. Найвищі вершини парку – гора Парашка (1268 м), Зелемінь (1227 м) та Великий Верх (1175,5 м). Основні хребти мають карпатське простягання з північного заходу на південний схід, розділяючись численними потоками – притоками річок Стрий і Опір. Клімат регіону помірно теплий, вологий, а ґрунтовий покрив складається переважно з бурих гірсько-лісових, щербенистих ґрунтів, що створюють сприятливі умови для рослинного різноманіття.

Флора парку нараховує приблизно 700 видів судинних рослин, серед яких є багато рідкісних та зникаючих, що занесені до Червоної книги України. Зокрема, тут можна зустріти шафран Гейфеля, підсніжник білосніжний, білотвіт весняний, лілію лісову, арніку гірську, тис ягідний та багато інших рідкісних рослин.

Рослинність парку представлена типовими для Бескидів лісовими масивами. Переважають букові та ялицеві ліси, зрідка зустрічаються природні смеречники, створені місцевими видами смереки. У минулому значні площі були зайняті штучними насадженнями, які виникли після вирубки корінних деревостанів. Збереглися також фрагменти пралісів віком 150-200 років, що є важливими для збереження біорізноманіття.

Фауна парку представлена великою кількістю видів, серед яких є чимало занесених до Червоної книги України. Тут мешкають бурий ведмідь, олень благородний, козуля, кіт лісовий, борсук, видра та горностаї. У 1970-х роках у

парк було інтродуковано зубра, який добре адаптувався до місцевих умов. Із земноводних тут зустрічаються саламандра плямиста, тритони альпійський та карпатський. Орнітофауна включає білих і чорних лелек, глухарів та інші рідкісні види птахів. У річках парку мешкають форель, щука, лящ, в'юн.

Науково-дослідна діяльність у парку спрямована на вивчення природних екосистем, розробку заходів їх охорони та моніторинг змін довкілля. Для цього створено науковий відділ, що співпрацює з провідними науковими установами України, такими як Національний лісотехнічний університет України, Інститут екології Карпат НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка та інші. Основним підсумковим документом наукової діяльності є «Літопис природи», в якому фіксуються зміни у природному середовищі парку.

Керівництво парку здійснюється адміністрацією, що включає директора, головного лісничого та інші управлінські підрозділи.

До структури входять:

дирекція (апарат управління); відділ лісового господарства, охорони та відтворення екосистем; науковий відділ; дільниця рекреації та благоустрою; відділ обліку та звітності; господарська дільниця; 6 лісництв (51 лісовий та 11 єгерських обходів).

Парк активно співпрацює з науковими установами України та закордонними природоохоронними організаціями, серед яких Бещадський народний парк у Польщі та Національний парк «Баварський ліс» у Німеччині. Його діяльність спрямована на охорону природи, розвиток наукових досліджень та підтримку екологічної рівноваги в регіоні.

Національний природний парк (НПП) "Сколівські Бескиди" є одним із найбільших природоохоронних об'єктів Українських Карпат. Він створений з метою збереження унікальних природних комплексів, біологічного та ландшафтного різноманіття.

2.2. Огляд видів діяльності та послуг, що виконуються та надаються Національними природними парками

Національні природні парки (НПП) виконують важливу роль у збереженні природних екосистем, забезпеченні рекреаційних можливостей та розвитку екологічного туризму. Їхня діяльність охоплює широкий спектр напрямків, які можна розділити на чотири основні категорії: **природоохоронну, науково-дослідну, рекреаційну та освітню.**

1. Природоохоронна діяльність

Національні природні парки створюються з метою збереження цінних природних комплексів та біорізноманіття. Основні завдання цього напрямку:

- **Охорона природних екосистем:** контроль за станом флори та фауни, підтримка природних процесів.
- **Запобігання незаконному природокористуванню:** боротьба з браконьєрством, незаконною вирубкою лісів, видобутком корисних копалин.
- **Лісовідновлення та підтримка екосистем:** створення лісових насаджень, відновлення деградованих ділянок.
- **Контроль за екологічною ситуацією:** моніторинг стану ґрунтів, водойм, повітря.

2. Науково-дослідна діяльність

На території НПП проводяться дослідження природних комплексів, моніторинг змін в екосистемах та оцінка впливу людської діяльності. Основні напрями роботи:

- **Збереження біорізноманіття:** вивчення рідкісних видів рослин і тварин, розробка програм їхнього відновлення.
- **Кліматичні дослідження:** аналіз змін клімату та його впливу на екосистеми парку.
- **Гідрологічні дослідження:** дослідження стану водних ресурсів, підтримка природного гідробалансу.

- Лісознавчі дослідження: аналіз динаміки лісів, методи збереження лісових екосистем.

3. Рекреаційна діяльність

Національні природні парки виконують функцію організації відпочинку та екологічного туризму. Основні види рекреаційної діяльності включають:

- Екологічний туризм: створення екостежок, розробка туристичних маршрутів, надання послуг гідів.
- Активний відпочинок: піші походи, велотури, водні маршрути, кінний туризм, кемпінги.
- Рибальство та мисливство (у спеціально визначених зонах, за умови дотримання природоохоронних норм).
- Фотосафарі та спостереження за дикою природою: орнітологічний туризм, фотополювання.
- Розвиток зеленого туризму: взаємодія з місцевими громадами, підтримка етнографічних сіл та культурних об'єктів.

4. Освітня та еколого-просвітницька діяльність

Національні природні парки відіграють важливу роль у вихованні екологічної свідомості населення. Основні заходи включають:

- Організація екскурсій та лекцій для школярів, студентів та туристів.
- Проведення наукових конференцій та семінарів з екологічних питань.

5. Господарська та економічна діяльність

Національні природні парки можуть займатися комерційною діяльністю, яка не шкодить довкіллю, зокрема:

- Надання платних рекреаційних послуг (прокат спорядження, організація кемпінгів).
- Виготовлення та реалізація сувенірної продукції.
- Продаж деревини (у випадках санітарних рубок та догляду за лісами).
- Співпраця з бізнесом у рамках екологічних програм.

Таблиця 1.2

**Розмір оплати за надання платних послуг на території
НПП «Сколівські Бескиди» у 2025 році**

згідно постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 р. №1913 (Із змінами)

№ п/п	Види послуг	Розмір плати з однієї особи, грн.	
		Діти (7- 14р.)	Дорослі
I	Послуги пов'язані із забезпечення рекреаційної діяльності на території НПП «Сколівські Бескиди» (на далі Парк)		
1.1	Екскурсії маркірованими маршрутами, екологічними стежками Парку		
	• Без супроводу екскурсовода	20,00	40,00
	• З супроводом гіда, екскурсовода:		
	група до 10 осіб	40,00	80,00
	група більше 10 осіб	35,00	70,00
1.2	Екскурсії у еколого-просвітницькому центрі, огляд експозицій	20,00	40,00
1.3	Мінімальна вартість екскурсії	400,00	
II	Послуги Парку, пов'язані із створенням умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природніх умовах з додержанням режиму території		
2.1	Короткостроковий відпочинок (розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально облаштованих та відведених для цього місцях)	20,00	40,00
2.2	Користування автостоянками (на території Парку)		
	• мотоцикл	1 одиниця	20,00
	• легковий автомобіль	1 одиниця	30,00
	• мікроавтобус	1 одиниця	50,00
	• автобус	1 одиниця	70,00
	Користування альтанкою, столом з лавками, мангалом (за особу, крім пікнік-локацій)	20,00	40,00
2.3	Рекламно-видавнича діяльність ² Пам'ятне свідоцтво за сходження на гору	20,00	40,00
2.4	Реалізація лікарських рослин, трав ²		
2.5	Реалізація рослин, саджанців, сіянців, насіння ²		
2.6	Реалізація предметів декоративно-прикладного мистецтва ²		
2.7	Фотопослуги в межах ПЗФ	25,00	50,00
	Фотопослуги у бойківському вбранні	30,00	60,00
	Фотопослуги у фото-зоні	30,00	60,00
2.8	Послуги з проведення громадянами та організаціями відео-, кіно- та телевізійних зйомок у межах території Парку (за одну зйомку)		500,00
2.9	Послуги тролою	Визначається окремим договором	

Продовження таблиці 1.2

2.10	Послуги мотузкового парку	Визначається окремим договором	
2.11	Послуги з надання у користування майна парку (альтанки, мангали)		500,00
2.12	Послуги з тимчасовим зберіганням майна	за один.майна протягом доби	50,00
2.13	Послуги з озеленення територій та ландшафтного планування садіб місцевого населення, підприємств, установ, організацій	Визначається окремим договором	
2.14	Спостереження за природними явищами (рев оленя) в місцях визначених установою	група до 10 осіб	500,00
2.15	Розміщення, проживання відпочиваючих в польовому будинку в ур. Манмальсталь Майданського л-ва за одну добу з особи	150,00	300,00
2.16	Розміщення, проживання відпочиваючих в еколого-просвітницькому центрі Сколівського, Крушельницького л-ва за одну добу з особи.	250,00	500,00
2.17	Розміщення тимчасових споруд торговельного, соціально-культурного, побутового призначення, визначених установою для обслуговування відвідувачів	Визначається окремим договором	
2.18	Організація урочистих подій в рекреаційному пункті «На садибі» Приполонинного л-ва	Визначається окремим договором	
2.19	Любительське рибальство (з однією вудочкою)	50,00	100,00

Примітки:

1. Вказана вартість платних послуг може змінюватися (при умові інфляції) у зв'язку із зростанням або зниженням загального рівня цін на товари та послуги;
2. Перелік та вартість рекламно-видавничої продукції, рослин, саджанців, сіянців та насіння, реалізація предметів декоративно-прикладного мистецтва визначається прайс-листом.
3. Від сплати за отримані послуги звільняються учасники бойових дій, ліквідатори аварії на ЧАЕС та інваліди 1-2 груп, діти до 7 років.

Отже, національні природні парки відіграють значну роль у збереженні довкілля, розвитку екотуризму та формуванні екологічної культури. Вони поєднують охорону природи з рекреаційною та освітньою діяльністю, що сприяє сталому розвитку та збереженню природних багатств для майбутніх поколінь.

2.3. Основні показники та аналіз діяльності НПП «Сколівські Бескиди»

Національний природний парк «Сколівські Бескиди» має чітко визначену структуру управління та функціональне зонування, що забезпечує ефективне виконання його природоохоронних, наукових та рекреаційних завдань.

1. Структура управління

Керівництво парком здійснюється адміністрацією, очолюваною директором. Адміністрація відповідає за реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього середовища, збереження біорізноманіття та забезпечення сталого використання природних ресурсів. Основні підрозділи адміністрації включають:

- **Науковий відділ:** займається дослідженням природних комплексів, моніторингом екосистем та розробкою рекомендацій щодо їх збереження.
- **Відділ еколого-освітньої роботи:** організовує просвітницькі заходи, екскурсії та програми для підвищення екологічної свідомості населення.
- **Відділ рекреації та туризму:** відповідає за розвиток туристичної інфраструктури, створення та підтримку екологічних стежок, забезпечення комфортних умов для відвідувачів.
- **Служба охорони природи:** забезпечує дотримання природоохоронного режиму, проводить патрулювання території та запобігає порушенням.

2. Функціональне зонування

Територія парку поділена на кілька функціональних зон, кожна з яких має свої особливості використання та режим охорони:

- **Заповідна зона:** призначена для збереження природних екосистем з мінімальним втручанням людини. Тут заборонена будь-яка господарська діяльність, окрім наукових досліджень та заходів з охорони природи.

- **Зона регульованої рекреації:** створена для короткострокового відпочинку та оздоровлення населення. У цій зоні дозволені екологічні стежки, оглядові майданчики та інші об'єкти, що не порушують природний баланс.

skolebeskydy-park.in.ua

- **Зона стаціонарної рекреації:** призначена для розміщення туристичної інфраструктури, такої як готелі, кемпінги та інші об'єкти обслуговування відвідувачів.skolebeskydy-park.in.ua

- **Господарська зона:** використовується для традиційної господарської діяльності місцевого населення, яка не суперечить цілям парку та не завдає шкоди природним комплексам.

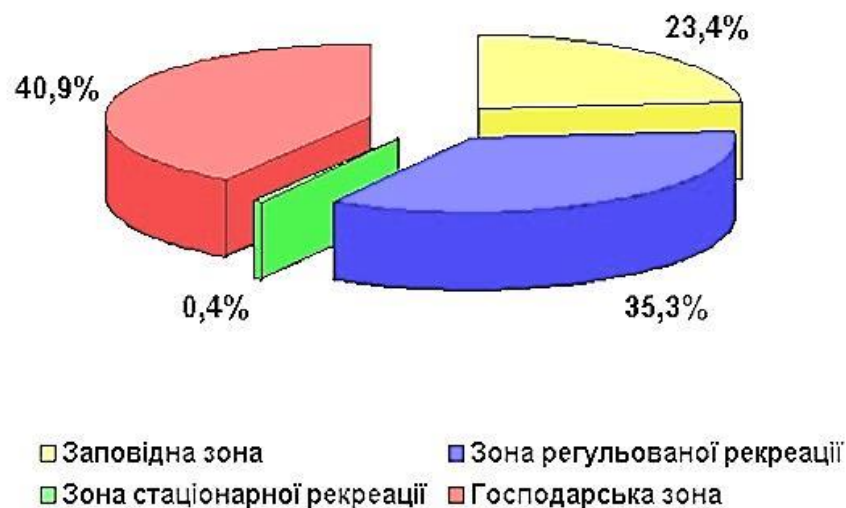

Рис. 1.1. Функціональне зонування діяльності НПП «Сколівські Бескиди»

Таке зонування дозволяє ефективно поєднувати охорону природи з рекреаційними та господарськими потребами, забезпечуючи сталий розвиток регіону.

Одним з видів господарської діяльності, що здійснює НПП «Сколівські Бескиди» є роботи з ведення лісового господарства та мисливства.

Фактичні обсяги виробничих робіт по лісовому господарстві за 2022-2024 подані в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Фактичні обсяги виробничих робіт по лісовому господарстві за 2022-2024

Назва робіт та заходів	Одиниці виміру	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення 2024 / 2022 (+, -)
Розділ І. Лісове і мисливське господарство					
1.1 Лісовпорядкування та проектно-вишукувальні роботи	га	24 369,0	24369,0	-	-
	тис. грн.	244,2	235,9	-	-
1.2. Рубки формування та оздоровлення лісів та інші заходи	м. куб	7 422,0	7614,0	2656,10	-4765,90
	тис. грн.	3 454,7	3330,0	801,9	-2652,80
1.3. Допоміжні лісогосподарські роботи	га	240,0	-	108,0	-132
	м. куб	6444,0	6 752,0	1129,95	-5314,05
	км	1200	4,0	5,2	-1194,8
	тис. грн	1915,7	2760,0	718,0	-1197,7
1.4. Відновлення лісів на землях, наданих у постійне користування	га	14,1	0,1	0,7	-13,4
	кг	20,0	-	-	-20,0
	тис. шт	5,0	14,0	17,9	12,9
	тис. грн.	167,0	178,6	177,0	10,0
1.5. Охорона лісу від пожеж	км	12	8	12	-
	га	13	15	25	12,0
	тис. грн	72,0	80,0	105	33,0
1.6. Боротьба з шкідниками та хворобами лісу	га	20500	18000	20500	-
	тис грн	50	50	30	-20,0
1.7. Мисливське господарство	тис грн	129	265	180	51,0
1.8. Загальновиробничі витрати	тис грн	23825,8	24724,2	26943,6	3117,8
1.9. Адміністративні витрати	тис грн	13238,9	13946,3	15583,3	2344,4
Всього витрат	тис. грн	43097,3	42240,0	44538,80	1441,5

Аналізуючи дані таблиць 1.3, доцільно звернути увагу на структуру витрат, що формується під впливом особливостей лісогосподарського виробництва загалом та природних умов, зокрема (див. рис. 1.2-1.4).

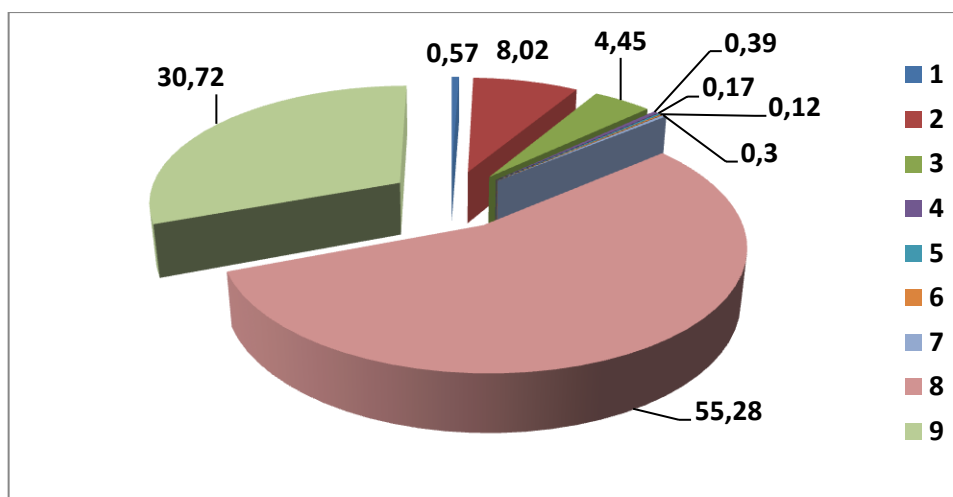

Рис. 1.2 Структура витрат на ведення ЛГ і мисливства за 2022 рік, %

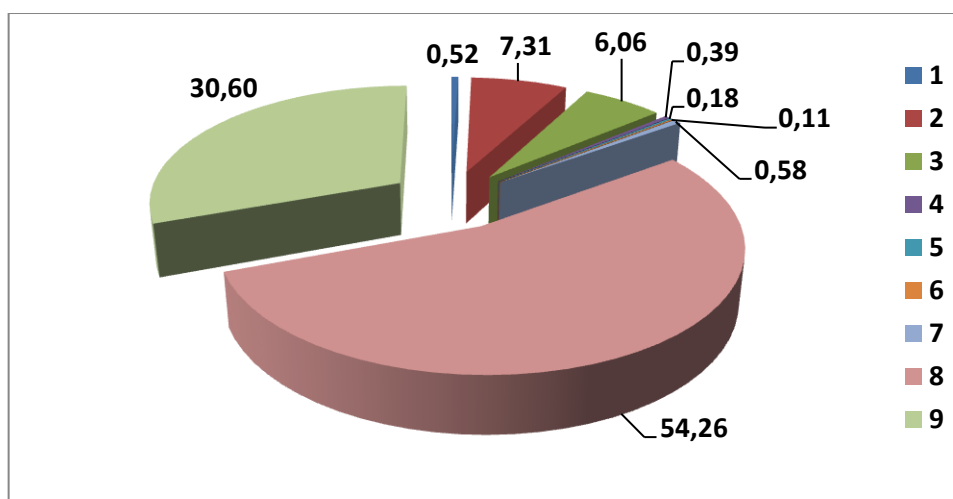

Рис.1.3 Структура витрат на ведення ЛГ і мисливства за 2023 рік, %

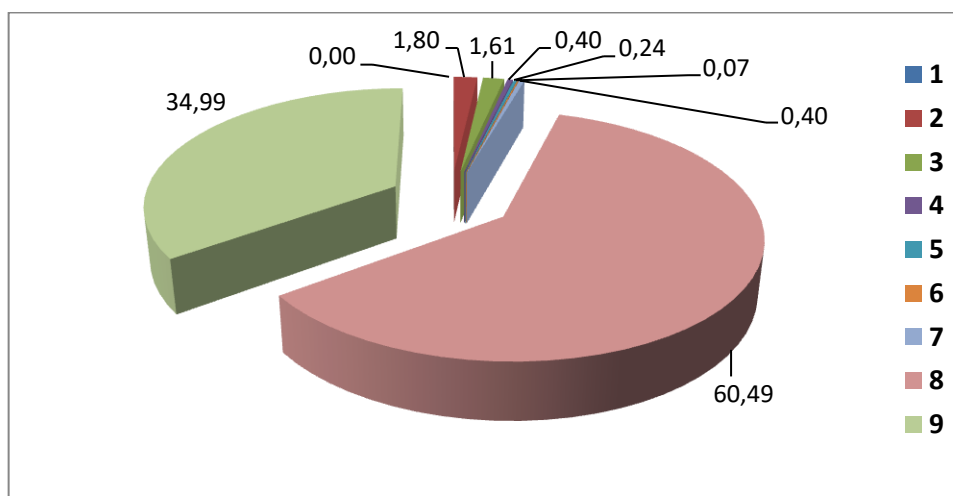

Рис. 1.4 Структура витрат на ведення ЛГ і мисливства за 2024 рік, %

Умовні позначення:

1. Лісовпорядкування та проектно-вишукувальні роботи.
2. Рубки формування та оздоровлення лісів та інші заходи.
3. Допоміжні лісогосподарські роботи.
4. Відновлення лісів на землях, наданих у постійне користування.
5. Охорона лісу від пожеж.
6. Боротьба з шкідниками та хворобами лісу.
7. Мисливське господарство.
8. Загальновиробничі витрати.
9. Адміністративні витрати.

З поданої інформації є зрозумілим той факт, що за останні три звітних роки структура витрат суттєво не змінилася. Найбільшу частку займають загальновиробничі витрати та адміністративні.

Доходи національних природних парків [25]

1. **Державне фінансування** – головне джерело доходів, яке включає:
 - Бюджетні асигнування на охорону територій, зарплати персоналу, утримання інфраструктури.
 - Кошти екологічних фондів.
2. **Господарська діяльність:**
 - Плата за вхід для туристів.
 - Доходи від екскурсій, кемпінгів, еко-турів.
 - Надання послуг (прокат спорядження, гідів).
 - Реалізація сувенірної продукції.
3. **Гранти та міжнародна допомога:**
 - Фінансування від міжнародних екологічних організацій (WWF, GEF, UNEP).
 - Гранти на природоохоронні проекти.
4. **Спонсорські та благодійні внески:**

- Пожертви від громадян і компаній.
- Благодійні фонди.
- 5. **Наукові проєкти та дослідження:**
 - Контракти на проведення наукових досліджень.
 - Співпраця з університетами та науковими установами.

Витрати національних природних парків [25]

1. **Охорона території:**
 - Оплата праці єгерів, охоронців.
 - Паливо, транспорт, спецобладнання.
2. **Утримання інфраструктури:**
 - Дороги, містки, кемпінги, туристичні маршрути.
 - Відновлення природних територій.
3. **Оплата праці персоналу:**
 - Адміністрація, наукові працівники, гіді.
4. **Наукова та еколого-просвітницька діяльність:**
 - Дослідження флори і фауни.
 - Освітні заходи для відвідувачів.
5. **Комунальні витрати та адміністративні витрати:**
 - Оплата електроенергії, води, зв'язку.
 - Закупівля матеріалів, оргтехніки.
6. **Маркетинг та промоція:**
 - Реклама парку для залучення туристів.
 - Створення інформаційних матеріалів.

В таблиці 1.4 подаються дані про надходження і використання коштів отриманих за надавані послуги, а на рис. 1.5 та 1.6 відображається їх графічна ілюстрація.

Таблиця 1.4

Надходження і використання коштів отриманих за послуги, грн

Показники	Затверджено на звітний рік		Абсолютне відхилення, (+, -)
	2023 рік	2024 рік	
Надходження коштів – усього	15857909,00	7180420,00	-8677489
За послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	2430509,00	2882640,00	452131
Від додаткової (господарської) діяльності	9021011,00	1903164,00	-7117847
Від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	-	21446,00	21446
Фінансування	4406389,00	2373170,00	-2033219
Видатки – усього	15857909,00	7180420,00	-8677489
у тому числі: Поточні видатки	13876240,00	7085994,00	-6790246
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	2393500,00	1995943,00	-397557
Оплата праці	1875000,00	1756366,00	-6445803
Заробітна плата	1875000,00	1756366,00	-2473789
Нарахування на оплату праці	518500,00	239577,00	-3933704
Використання товарів і послуг	11282740,00	4836937,00	-25000
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	4264500,00	1790711,00	-3700
Оплата послуг (крім комунальних)	6687000,00	2753296,00	-3700
Видатки на відрядження	25000,00	-	-9610
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	272700,00	269000,00	-9610
Оплата електроенергії	272700,00	269000,00	53114
Дослідження і розробки, окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм	33540,00	23930,00	-1887243
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	33540,00	23930,00	-1887243
Інші поточні видатки	200000,00	253114,00	-1887243
Капітальні видатки	1981669,00	94426,00	-8677489
Придбання основного капіталу	1981669,00	94426,00	-8677489
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1981669,00	94426,00	-8677489

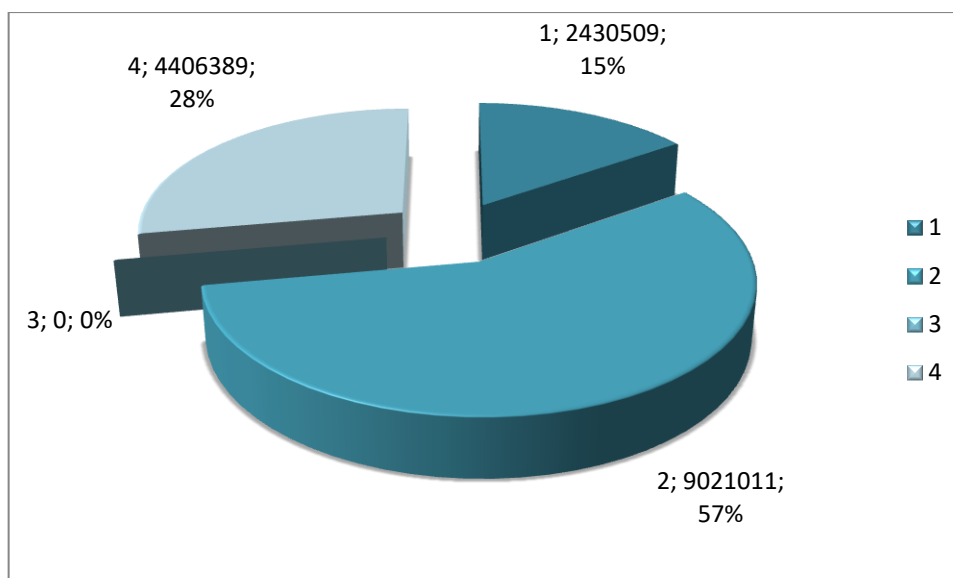

Рис.1.5. Обсяги та структура надходжень за 2023 р, (грн, %)

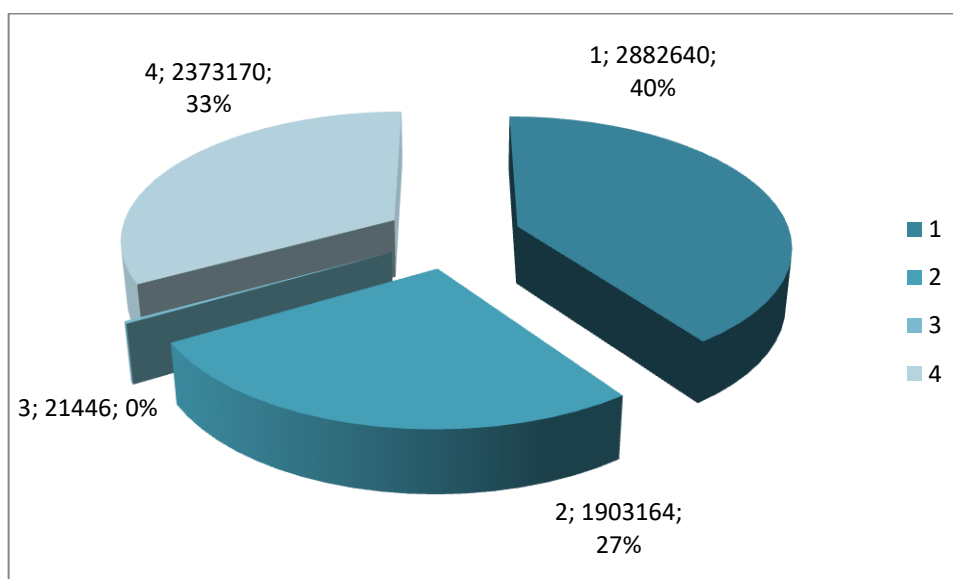

Рис. 1.6. Обсяги та структура надходжень за 2024 р, (грн, %)

Умовні позначення:

1. За послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю.
2. Від додаткової (господарської) діяльності.
3. Від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).
4. Фінансування.

Структура власного капіталу НПП [26]

1. **Основні засоби** – земля, будівлі, споруди, транспорт, техніка, інфраструктура (містки, інформаційні стенди, туристичні притулки тощо).
2. **Природні ресурси** – територія парку, лісові масиви, водойми, біорізноманіття (не можуть бути продані чи приватизовані, але мають екологічну та економічну цінність).
3. **Нематеріальні активи** – наукові дослідження, екотуристичний бренд, ліцензії, дозволи.
4. **Фінансові активи** – бюджетні кошти, благодійні внески, залишки на рахунках парку.

Формування власного капіталу [26]

- Початково формується державою через передачу у власність території та фінансування.
- Збільшується за рахунок грантів, благодійних коштів, прибутків від туризму та господарської діяльності.
- Частина прибутку реінвестується в розвиток інфраструктури та збереження екосистем.

Оскільки НПП – державні установи, їх власний капітал не розподіляється між засновниками чи власниками, а використовується виключно для природоохоронної діяльності.

Таблиця 1.5

Звіт про власний капітал

Показники	2023 рік			2024 рік			Абсолютне відхилення (+,-)
	внесений капітал	фінансовий капітал	разом	внесений капітал	фінансовий капітал	разом	
Залишок на початок року	-	-	-	8759642	1241603	10001245	10001245
Профіцит /дефіцит за звітний період	-	-1881605	-1881605	-	-2445083	-2445083	-563478
Інші зміни в капіталі	8759642	3123208	11882850	3037325	-648384	2388941	-9493909
Разом змін у капіталі	8759642	1241603	10001245	3037325	-3093467	-56142	-10057387
Залишок на кінець року	8759642	1241603	10001245	11796967	-1851864	9945103	-56142

Таблиця 1.6

Звіт про рух грошових коштів, грн

Стаття	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення (+ -)
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
бюджетні асигнування	38692067	34427080	-4264987
надходження від надання послуг (виконання робіт)	4437489	8941737	4504248
надходження від продажу активів	21446	-	-21446
трансферти, з них:	100000	100000	0
інші надходження від необмінних операцій	375177	-	-375177
Інші надходження	631620	732143	100523
Усього надходжень від операційної діяльності	44257799	44200960	-56839
Витрати за обмінними операціями:	-	-	0
витрати на виконання бюджетних програм	37301867	33876880	-3424987
витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	5603513	10417692	4814179
інші витрати за обмінними операціями	80000	101093	21093
інші витрати за необмінними операціями	1663314	770200	-893114
Інші витрати	619811	739581	119770
Усього витрат від операційної діяльності	45268505	45905446	636941
Чистий рух коштів від операційної діяльності	-1010706	-1704486	-693780
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження цільового фінансування	1412846	2514878	1102032
Усього надходжень від інвестиційної діяльності	1412846	2514878	1102032
основних засобів	1412846	2514878	1102032
Усього витрат від інвестиційної діяльності	1412846	2514878	1102032
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-	-	-
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від:	-	-	-
повернення кредитів	-	-	0
отримання позик	-	-	0
отримання відсотків (роялті)	-	-	0
Інші надходження	407	-	-407
Усього надходжень від фінансової діяльності	407	-	-407
Усього витрат від фінансової діяльності	-	-	0
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	407	-	-407
Чистий рух коштів за звітний період	-1010299	-1704486	-694187
Залишок коштів на початок року	3160979	-	-3160979
Залишок коштів отриманий	-	4845476	4845476
Залишок коштів перерахований	648383	3802	-644581
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	-	23791	23791
Залишок коштів на кінець року	1502297	3160979	1658682

Рух коштів від операційної діяльності національно природних парків (НПП) показує, як парки отримують і витрачають гроші в межах своєї основної діяльності.

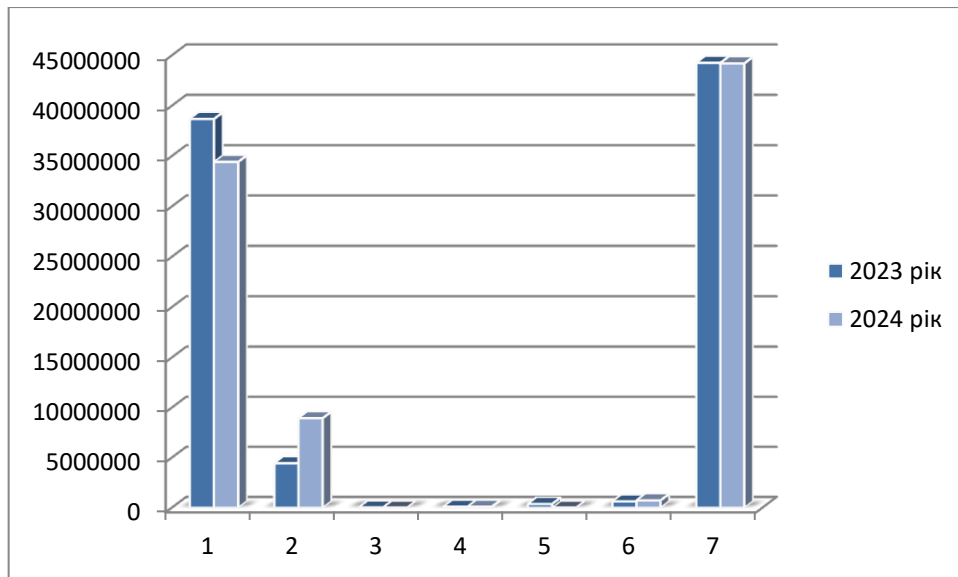

Рис. 1.7. Рух коштів від операційної діяльності за 2023-2024 роки, грн.

Умовні позначення:

1. Бюджетні асигнування.
2. Надходження від надання послуг (виконання робіт).
3. Надходження від продажу активів.
4. Трансферти:
5. інші надходження від необмінних операцій;
6. Інші надходження.
7. Усього надходжень від операційної діяльності.

Надходження (операційні доходи)

1. Бюджетне фінансування

- Державні субвенції та гранти.
- Фінансування з екологічних фондів.

2. Доходи від власної діяльності

- Вхідні квитки (екотуризм, рекреація).
- Платні екскурсії, кемпінги, оренда територій для подій.
- Продаж сувенірів, друкованої продукції.
- Послуги з прокату спорядження, організації дозвілля.

3. Гранти, спонсорські та благодійні внески

- Кошти міжнародних організацій (WWF, GEF).

- Внески меценатів, екологічних фондів.
- 4. Доходи від наукової та освітньої діяльності**
- Фінансування досліджень від університетів, наукових установ.
- Співпраця з освітніми програмами.

Витрати (операційні видатки)

- 1. Заробітна плата персоналу**
 - Адміністрація, охоронці, егері, науковці, працівники туризму.
- 2. Охорона та догляд за територією**
 - Паливо для транспорту, зарплата рейнджерів.
 - Обладнання для спостереження та захисту природи.
- 3. Обслуговування інфраструктури**
 - Ремонт та утримання екомаршрутів, містків, будівель.
 - Закупівля та утримання техніки.
- 4. Комунальні та адміністративні витрати**
 - Оплата електроенергії, води, зв'язку.
 - Витрати на канцтовари, оргтехніку.
- 5. Просвітницька та наукова діяльність**
 - Видання наукових статей, проведення екоосвітніх заходів.
 - Закупівля обладнання для досліджень.
- 6. Реклама та маркетинг**
 - Створення туристичних буклетів, сайтів.
 - Маркетингова стратегія для залучення відвідувачів.

Чистий рух коштів від операційної діяльності: Різниця між надходженнями та витратами показує, чи парк працює в рамках запланованого фінансування. Якщо витрати перевищують доходи, парк покриває дефіцит за рахунок державного фінансування або додаткових грантів.

Таблиця 1.7

Звіт про надходження та використання коштів загального фонду

Показники	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення (+, -)
Видатки та надання кредитів - усього	34427080,00	38924200,00	4497120
у тому числі: Поточні видатки	34427080,00	38924200,00	4497120
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	30820700,00	34688800,00	3868100
Оплата праці	25510300,00	29240900,00	3730600
Заробітна плата	25510300,00	29240900,00	3730600
Нарахування на оплату праці	5310400,00	5447900,00	137500
Використання товарів і послуг	3036180,00	2825200,00	-210980
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	1860000,00	1922900,00	62900
Оплата послуг (крім комунальних)	525000,00	481000,00	-44000
Видатки на відрядження	80000,00	80000,00	-
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	335300,00	341300,00	6000
Оплата електроенергії	123000,00	187400,00	64400
Оплата інших енергоносіїв та інших комунальних послуг	212300,00	153900,00	-58400
Дослідження і розробки, окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм	235880,00	-	-235880
Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	235880,00	-	-235880
Інші поточні видатки	570200,00	1410200,00	840000

Абсолютно важливим компонентом діяльності будь-якої організації є фінансові результати [27].

Фінансові результати національного природного парку відображають ефективність його діяльності, баланс між доходами та витратами, а також рівень фінансової стійкості. Як державна установа, парк має унікальну структуру фінансування та функціонування, що відрізняється від комерційних підприємств.

1. Специфіка доходів

Національні природні парки не працюють для отримання прибутку, тому їхні фінансові надходження формуються переважно з державного бюджету, грантів та власної господарської діяльності. Основні джерела фінансування включають:

- **Державні асигнування** – кошти на утримання персоналу, охорону територій, наукові дослідження та розвиток інфраструктури.
- **Гранти міжнародних організацій** – спрямовані на реалізацію природоохоронних проєктів.
- **Дохід від туристичної діяльності** – включає оплату за вхід, екскурсії, оренду туристичного обладнання.
- **Благодійні внески та спонсорська допомога** – надходження від приватних осіб, екологічних фондів, громадських організацій.

2. Структура витрат

Фінансові результати значною мірою залежать від витрат, які формуються з урахуванням природоохоронних та соціальних завдань парку. Основні статті витрат:

- **Заробітна плата персоналу** – адміністрація, охоронці, наукові співробітники, гіді.
- **Утримання та розвиток інфраструктури** – ремонт екологічних стежок, візит-центрів, кемпінгів.
- **Природоохоронні заходи** – збереження екосистем, відновлення популяцій рідкісних видів.

- **Наукові дослідження та просвітницька діяльність** – дослідження біорізноманіття, проведення екологічних освітніх заходів.
- **Адміністративні витрати** – комунальні платежі, закупівля обладнання, транспортні витрати.

3. Баланс доходів і витрат

Оскільки парки не орієнтовані на отримання комерційного прибутку, ключовим показником їхньої фінансової ефективності є раціональне використання бюджетних коштів та отримання додаткових джерел фінансування. Позитивний фінансовий результат досягається, якщо власні надходження парку (туристичні послуги, гранти) покривають значну частину витрат і зменшують навантаження на державний бюджет.

4. Виклики та перспективи

Фінансовий стан національних природних парків залежить від державної підтримки, зацікавленості міжнародних екологічних організацій і рівня туристичної активності. Основні виклики включають:

- Недостатнє бюджетне фінансування, що ускладнює розвиток парку.
- Сезонність туристичних надходжень, що впливає на стабільність фінансових потоків.
- Необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування (гранти, партнерства, екотуризм).

Загалом, фінансові результати національного природного парку визначаються не тільки прибутковістю, а й ефективністю управління ресурсами, збереженням природних екосистем та залученням додаткових фінансових ресурсів для стабільного функціонування.

Таблиця 1.8

Звіт про фінансові результати

Показники	2023 рік	2024 рік
1	2	3
ДОХОДИ		
Доходи від обмінних операцій	-	-
Бюджетні асигнування	38692067	34427080

Продовження табл. 1.8

1	2	3
Доходи від надання послуг (виконання робіт)	4437489	8976291
Доходи від продажу активів	21446	-
Фінансові доходи	-	-
Інші доходи від обмінних операцій	407	23791
Усього доходів від обмінних операцій	43151409	43427162
Доходи від необмінних операцій		
Податкові надходження	-	-
Неподаткові надходження	-	-
Трансферти	100000	100000
Надходження до державних цільових фондів	-	-
Інші доходи від необмінних операцій	375177	-
Усього доходів від необмінних операцій	475177	100000
Усього доходів	43626586	43527162
ВИТРАТИ		
Витрати за обмінними операціями	-	-
Витрати на виконання бюджетних програм	37301867	33876880
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)	7026488	10660594
Витрати з продажу активів	-	-
Фінансові витрати	-	-
Інші витрати за обмінними операціями	80000	101093
Усього витрат за обмінними операціями	44408355	44638567
Витрати за необмінними операціями		
Трансферти	-	-
Інші витрати за необмінними операціями	1663314	770200
Усього витрат за необмінними операціями	1663314	770200
Усього витрат	46071669	45408767
Профіцит/дефіцит за звітний період	-2445083	-1881605

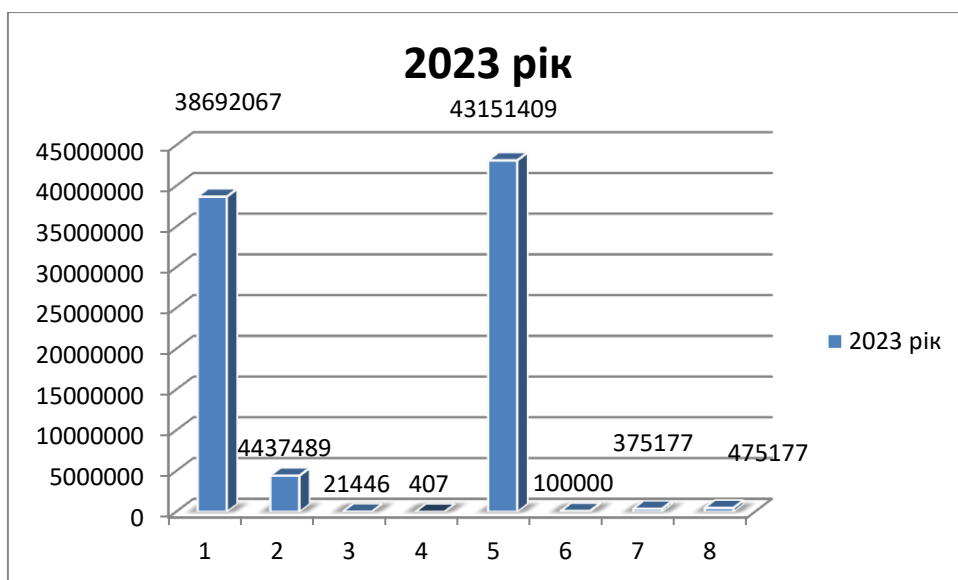

Рис. 1.8. Звіт про фінансові результати – доходи 2023 рік, грн.

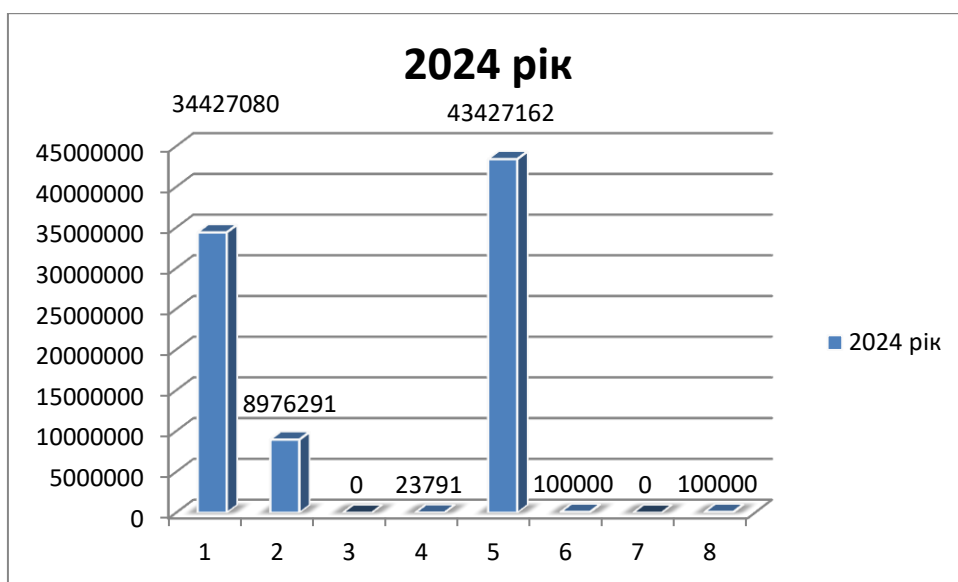

Рис. 1.9. Звіт про фінансові результати – доходи 2024 рік, грн.

Умовні позначення:

1. Бюджетні асигнування.
2. Доходи від надання послуг (виконання робіт).
3. Доходи від продажу активів.
4. Інші доходи від обмінних операцій.
5. Усього доходів від обмінних операцій.
6. Трансферти.
7. Інші доходи від необмінних операцій.
8. Усього доходів від необмінних операцій.

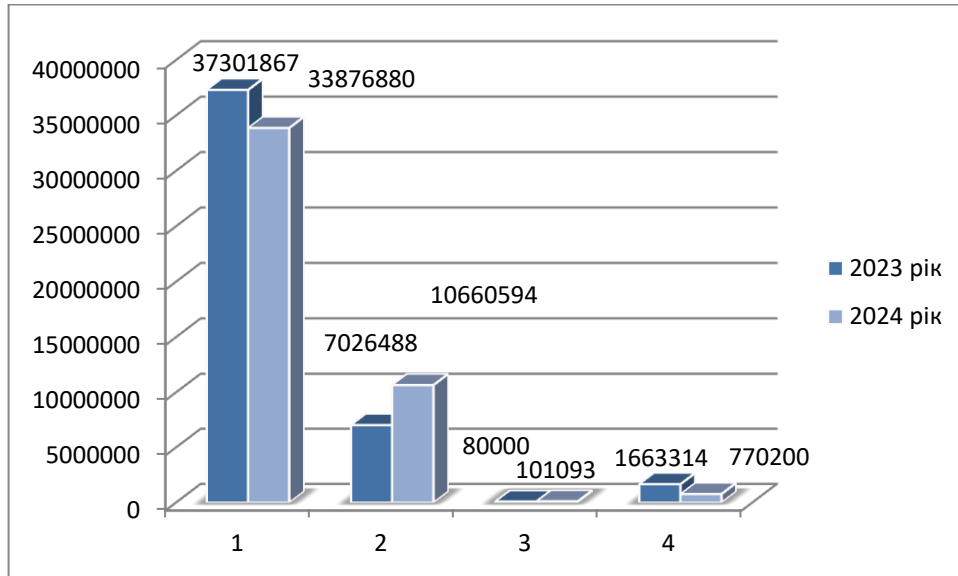

Рис. 1.10. Звіт про фінансові результати – витрати 2023-2024 роки, грн.

Умовні позначення:

1. Витрати на виконання бюджетних програм.
2. Витрати на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт).
3. Інші витрати за обмінними операціями.
4. Інші витрати за необмінними операціями.

З наведених даних основним джерелом доходів є державне фінансування та доходи від обмінних операцій та доходи від надаваних послуг.

В даному випадку під доходом від обмінних операцій розуміються доходи від обмінних операцій – це грошові або матеріальні надходження, отримані в результаті діяльності, де парк надає послуги чи передає ресурси в обмін на еквівалентну компенсацію. Вони є важливою частиною фінансової системи парку, оскільки дозволяють отримувати додаткові кошти для розвитку та утримання території [28].

Основні джерела доходів від обмінних операцій

1. **Екотуризм та рекреаційні послуги**
 - Продаж вхідних квитків для відвідувачів.
 - Організація екскурсій, туристичних маршрутів.
 - Надання послуг кемпінгів, місць для відпочинку.

- Прокат туристичного обладнання (велосипеди, човни тощо).
- 2. **Продаж продукції та послуг**
 - Реалізація сувенірної продукції (карти, буклети, магніти, екологічні товари).
 - Надання освітніх та консультаційних послуг (тренінги, майстер-класи, екологічні лекції).
 - Виготовлення наукових публікацій та досліджень на замовлення.
- 3. **Здача в оренду інфраструктури**
 - Оренда приміщень для проведення заходів.
 - Надання територій для зйомок фільмів, фотосесій.
 - Співпраця з туристичними фірмами та організація корпоративного відпочинку.
- 4. **Господарська діяльність**
 - Реалізація вторинних природних ресурсів (за умови законного використання).
 - Використання земель для екологічних сільськогосподарських проєктів.

Особливості фінансування через обмінні операції

- Такі доходи дозволяють частково покривати витрати парку без додаткового бюджетного фінансування.
- Вони не є основним джерелом фінансування, але сприяють самозабезпеченню.
- Отримані кошти реінвестуються в природоохоронну діяльність, інфраструктуру та розвиток туризму.

Таким чином, доходи від обмінних операцій є важливим компонентом фінансової стійкості національного природного парку та сприяють його ефективному функціонуванню.

Фінансова діяльність національного природного парку включає дві основні категорії витрат: **обмінні операції** (витрати, що передбачають отримання еквівалентних вигод) та **необмінні операції** (витрати, які не мають

прямого матеріального або фінансового еквівалента, але необхідні для виконання природоохоронної функції).

1. Витрати за обмінними операціями [28].

Це витрати, які здійснюються в рамках господарської діяльності парку, де він отримує певні товари, послуги або ресурси в обмін на грошові або матеріальні активи.

Основні категорії:

- **Оплата праці персоналу** – заробітна плата адміністрації, егерів, наукових співробітників, гідів.
- **Закупівля товарів та послуг** – придбання обладнання, пального, матеріалів для обслуговування території.
- **Оренда та утримання приміщень** – комунальні платежі, ремонтні роботи, оренда спеціальної техніки.
- **Оплата маркетингових та інформаційних послуг** – розробка туристичних маршрутів, створення рекламних матеріалів.
- **Підтримка туристичної інфраструктури** – ремонт екостежок, облаштування зон відпочинку, кемпінгів.

2. Витрати за необмінними операціями [28].

Це витрати, що не мають прямого фінансового еквівалента, але спрямовані на виконання природоохоронних, наукових і соціальних завдань парку.

Основні категорії:

- **Охорона території та збереження природних ресурсів** – фінансування рейдів з протидії браконьєрству, захист екосистем.
- **Науково-дослідна діяльність** – проведення досліджень флори та фауни, моніторинг стану екосистем.
- **Екологічна освіта та просвітництво** – організація семінарів, тренінгів, виготовлення інформаційних матеріалів.

- **Соціальні ініціативи та співпраця з громадами** – заходи для місцевих жителів, екологічні проєкти спільно з громадами.

- **Надання безоплатних послуг** – безкоштовні екскурсії для студентів, волонтерські програми.

Взаємозв'язок між витратами обмінного та необмінного характеру

- Витрати за **обмінними операціями** покривають необхідні фінансові та матеріальні ресурси для функціонування парку.

- Витрати за **необмінними операціями** сприяють виконанню стратегічних екологічних завдань, збереженню природних ресурсів та соціальній відповідальності парку.

- Баланс між цими витратами впливає на фінансову стійкість парку, рівень його самозабезпеченості та ефективність управління ресурсами.

Таким чином, управління витратами в національному природному парку є складним процесом, що потребує оптимального розподілу коштів для збереження природи та розвитку туристично-наукового потенціалу.

РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НПП "СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ"

3.1. Аналіз сучасного стану управління природоохоронною діяльністю

Природоохоронна діяльність в Україні є важливою складовою державної політики, спрямованої на збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів і підтримку екологічної рівноваги. Вона охоплює широкий спектр заходів, зокрема охорону біорізноманіття, розвиток природно-заповідного фонду, контроль за забрудненням довкілля, впровадження екологічних технологій та стимулювання сталого розвитку.

Діяльність у сфері охорони природи в Україні регламентується Конституцією, законами, урядовими постановами та міжнародними угодами. Основні законодавчі акти, що визначають принципи й механізми природоохоронної політики:

- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1].
- Закон України «Про природно-заповідний фонд» [2].
- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [13].
- Водний, Лісовий, Земельний та Кодекс України «Про надра» [29, 30, 31].

Окрім національного законодавства, Україна бере участь у міжнародних екологічних угодах, таких як Орхуська конвенція, Кіотський протокол, Паризька угода, що сприяє інтеграції європейських екологічних стандартів у державну політику.

Україна має розвинену систему природно-заповідного фонду, який складається з національних природних парків, біосферних і природних

заповідників, заказників, регіональних ландшафтних парків та інших територій особливого природоохоронного значення.

Станом на сьогодні природно-заповідний фонд займає понад 8% території країни, що включає унікальні природні комплекси, важливі для збереження екосистем і рідкісних видів флори та фауни. Серед відомих заповідних територій – Карпатський біосферний заповідник, Асканія-Нова, Чорнобильський радіаційно-екологічний заповідник, національні парки «Сколівські Бескиди», «Синевир», «Гуцульщина», «Подільські Товтри» тощо.

Значна увага приділяється розвитку екологічного туризму, що сприяє поєднанню природоохоронних завдань із соціально-економічним розвитком регіонів.

Основні напрями природоохоронної діяльності

Природоохоронна політика в Україні реалізується за кількома ключовими напрямами:

1. **Охорона атмосферного повітря**

- Контроль викидів промислових підприємств
- Зменшення впливу транспорту на якість повітря
- Перехід на альтернативні джерела енергії
- Виконання міжнародних зобов'язань щодо скорочення викидів

парникових газів

2. **Рациональне використання водних ресурсів**

- Контроль за якістю води та зменшення забруднення річок і озер
- Впровадження програм очищення та відновлення водних екосистем
- Моніторинг підземних вод і запобігання їх виснаженню

3. **Збереження лісових ресурсів**

- Лісовідновлення та боротьба з незаконними вирубками
- Застосування природоохоронних методів ведення лісового

господарства

- Використання геоінформаційних систем (ГІС) для моніторингу лісових територій

4. **Боротьба із забрудненням ґрунтів**

- Запобігання розповсюдженню токсичних речовин
- Контроль за сільськогосподарською діяльністю та використанням добрив
- Відновлення деградованих земель

5. **Збереження біорізноманіття**

- Реалізація програм з охорони рідкісних видів
- Створення нових заповідних територій
- Відновлення популяцій зникаючих видів рослин і тварин

6. **Екологічна освіта та громадський контроль**

- Підвищення екологічної свідомості населення
- Створення громадських екологічних ініціатив
- Залучення місцевих громад до управління природними ресурсами

Виклики та проблеми природоохоронної діяльності в Україні

Незважаючи на значні досягнення в охороні навколишнього середовища, існує низка проблем, що потребують вирішення:

- **Незаконні вирубки лісів** – проблема залишається актуальною через корупційні ризики та недостатній контроль
- **Забруднення водних ресурсів** – низький рівень очищення стічних вод та неконтрольоване використання хімікатів у сільському господарстві
- **Проблеми з утилізацією відходів** – відсутність сучасної системи сортування та переробки відходів
- **Вплив військових дій** – значне знищення природних територій, мінування лісів, забруднення ґрунтів унаслідок бойових дій

Національний природний парк "Сколівські Бескиди" є важливим природоохоронним об'єктом, що виконує екологічні, рекреаційні та наукові функції.

Одним із ключових завдань управління цією територією є забезпечення збереження природних екосистем, біорізноманіття та екологічної рівноваги.

Проте аналіз сучасного стану управління природоохоронною діяльністю вказує на наявність низки проблем, серед яких:

- недостатнє фінансування;
- обмежена цифровізація;
- неефективний моніторинг екологічного стану;
- відсутність належної взаємодії з місцевими громадами.

Фінансування природоохоронних заходів здебільшого здійснюється за рахунок державного бюджету, що є недостатнім для реалізації комплексних природоохоронних програм. Відсутність сучасних технологічних рішень ускладнює контроль за станом екосистем, а обмежена кількість кваліфікованих кадрів гальмує впровадження ефективних управлінських механізмів.

3.2. Використання цифрових технологій у природоохоронній діяльності

Одним із ключових напрямів удосконалення управління природоохоронною діяльністю є впровадження цифрових технологій, які дозволяють здійснювати ефективний контроль за станом природних екосистем.

Для оптимізації роботи НПП "Сколівські Бескиди" доцільно запровадити такі інструменти:

- Геоінформаційні системи (ГІС) – створення інтерактивних карт природного парку дозволить ефективно відстежувати стан лісових масивів, водних об'єктів та екосистем у реальному часі.
- Супутниковий моніторинг – використання даних дистанційного зондування Землі допоможе своєчасно виявляти негативні екологічні процеси, такі як вирубка лісів, ерозія ґрунтів та поширення шкідників.
- Автоматизовані екологічні датчики – встановлення сенсорів для моніторингу якості повітря, рівня забруднення води та стану ґрунтів сприятиме підвищенню оперативності прийняття управлінських рішень.

- Запровадження цифрових технологій сприятиме зниженню впливу людського фактора, покращенню обміну інформацією між природоохоронними структурами та ефективнішому використанню ресурсів парку.

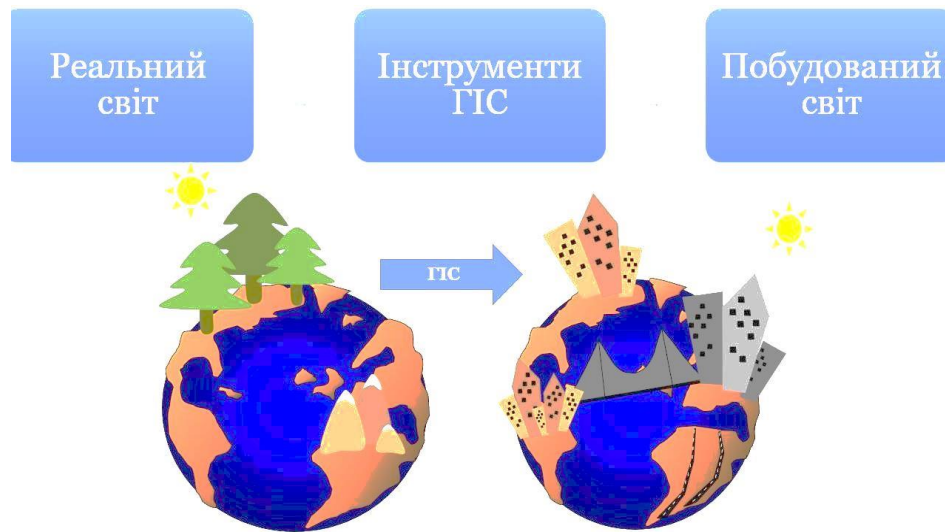

Рисунок 3.1 – Використання ГІС у природоохоронній діяльності

Інструменти геоінформаційних систем та їх вартість

Геоінформаційні системи (ГІС) є важливими технологіями для збору, обробки, аналізу та візуалізації просторових даних. Вони використовуються в екології, управлінні природними ресурсами, міському плануванні, логістиці та інших сферах. Інструменти ГІС можна умовно розділити на кілька основних категорій:

1. Програмне забезпечення ГІС

До основних програмних рішень ГІС відносять як комерційні, так і безкоштовні (відкриті) продукти.

- **ArcGIS (Esri)** – один із найпопулярніших комерційних інструментів ГІС. Він забезпечує широкий набір функцій для просторового аналізу, створення карт та управління даними.

Вартість: від 1500 до 5000 \$ за ліцензію, залежно від версії та набору функцій.

- **QGIS** – безкоштовна альтернатива ArcGIS, яка підтримує широкий спектр функцій для обробки геоданих, інтеграції з базами даних та роботи з картографічною інформацією.

Вартість: безкоштовно (відкрите ПЗ).

- **MapInfo Professional** – потужний інструмент для аналізу геопросторових даних, що використовується у міському плануванні та бізнес-аналітиці.

Вартість: приблизно 2000–3000 \$.

- **Google Earth Pro** – інструмент для перегляду супутникових знімків, що використовується для аналізу місцевості та інтеграції з іншими ГІС-додатками.

Вартість: безкоштовно.

2. Апаратура для збору геоданих

Для роботи з ГІС необхідно отримувати просторову інформацію, що потребує спеціального обладнання:

- **ГНСС-приймачі (GPS/ГЛОНАСС)** – використовуються для визначення координат об'єктів із високою точністю.

Вартість: від 500 до 20 000 \$ залежно від точності та моделі (наприклад, Trimble, Leica).

- **Дрони (БПЛА) для аерофотозйомки** – використовуються для отримання актуальних просторових даних у важкодоступних місцях.

Вартість: від 1000 до 50 000 \$ (наприклад, DJI Phantom 4 RTK – близько 7000 \$).

- **Лідари** – пристрої для лазерного сканування місцевості, що забезпечують високу точність топографічних даних.

Вартість: від 10 000 до 100 000 \$.

3. Бази даних та хмарні сервіси

ГІС потребують потужних баз даних для зберігання, обробки та обміну інформацією:

- **PostGIS (для PostgreSQL)** – розширення бази даних PostgreSQL, яке дозволяє працювати з просторовими даними.

Вартість: безкоштовно.

- **Esri ArcGIS Online** – хмарна платформа для створення та управління геопросторовими даними.

Вартість: від 100 \$ на рік за базовий план.

- **Google Cloud Platform (GCP) та Amazon Web Services (AWS)** – забезпечують інфраструктуру для роботи з великими геоданими.

Вартість: залежить від використаних ресурсів, починаючи від 10 \$ на місяць.

4. Аналітичні інструменти ГІС

- **GDAL (Geospatial Data Abstraction Library)** – бібліотека для роботи з геоданими у різних форматах.

Вартість: безкоштовно.

- **GRASS GIS** – потужний інструмент для просторового аналізу, моделювання та візуалізації.

Вартість: безкоштовно.

- **FME (Feature Manipulation Engine)** – використовується для конвертації та інтеграції просторових даних між різними форматами.

Вартість: від 2500 \$.

Таблиця 3.1

Інструменти геоінформаційних систем та їх вартість

Складові ГІС	Характеристика
1	2
1. Програмне забезпечення ГІС:	
ArcGIS (Esri)	забезпечує широкий набір функцій для просторового аналізу, створення карт та управління даними.
Вартість	від 1500 до 5000 \$
QGIS	безкоштовна альтернатива ArcGIS, яка підтримує широкий спектр функцій для обробки геоданих
MapInfo Professional	потужний інструмент для аналізу геопросторових даних
Вартість	Від 2000–3000 \$.
Google Earth Pro	інструмент для перегляду супутникових знімків
2. Апаратура для збору геоданих:	
ГНСС-приймачі (GPS/ГЛОНАСС)	використовуються для визначення координат об'єктів із високою точністю.
Вартість	від 500 до 20 000 \$
Дрони (БПЛА) для аерофотозйомки	

Продовження табл. 3.1

1	2
Вартість	від 1000 до 50 000 \$
Лідари	пристрої для лазерного сканування місцевості
Вартість	від 10 000 до 100 000 \$
3. Бази даних та хмарні сервіси	
PostGIS (для PostgreSQL)	дозволяє працювати з просторовими даними
Esri ArcGIS Online	хмарна платформа для створення та управління геопросторовими даними
Вартість	від 100 \$ на рік
Google Cloud Platform (GCP) та Amazon Web Services (AWS)	інфраструктуру для роботи з великими геоданими
Вартість	залежить від використаних ресурсів, починаючи від 10 \$ на місяць
4. Аналітичні інструменти ГІС	
GDAL (Geospatial Data Abstraction Library)	бібліотека для роботи з геоданими у різних форматах
GRASS GIS	потужний інструмент для просторового аналізу, моделювання та візуалізації
FME (Feature Manipulation Engine)	використовується для конвертації та інтеграції просторових даних між різними форматами
Вартість	від 2500 \$

Рис. 3.2. Компоненти ГІС

3.3. Покращення взаємодії з місцевими громадами

Залучення місцевого населення до природоохоронної діяльності є важливим чинником збереження природних територій. Для ефективного управління природоохоронною діяльністю необхідно забезпечити активну участь громад у реалізації екологічних програм.

Це може бути досягнуто через:

- Освітні кампанії – проведення екологічних тренінгів та семінарів для підвищення обізнаності населення про значення природоохоронних заходів.
- Залучення волонтерів – створення програм для добровольців, які можуть допомагати у відновленні лісів, моніторингу екосистем та проведенні просвітницьких заходів.
- Розвиток екотуризму – стимулювання екологічного туризму, що сприятиме економічному розвитку регіону та фінансуванню природоохоронних заходів.
- Ефективна співпраця з місцевими громадами дозволить значно покращити стан екосистем та забезпечити сталість природоохоронних ініціатив.

Природоохоронна діяльність є складним процесом, що потребує участі не лише державних органів, а й широкого залучення громадськості. Активна участь населення у вирішенні екологічних питань сприяє більш ефективному збереженню природних ресурсів та підвищенню екологічної свідомості суспільства.

Форми залучення громадськості до природоохоронної діяльності

Існує кілька основних способів залучення населення до екологічних ініціатив, які використовуються як на національному, так і на місцевому рівнях.

- **Громадські обговорення та консультації.**

Перед ухваленням рішень щодо природоохоронних заходів органи влади та екологічні організації проводять громадські слухання. Це дозволяє враховувати думку місцевого населення, екологів, науковців та підприємців.

- **Волонтерські ініціативи та екологічні акції.**

Організація толок, висадки дерев, прибирання територій, а також моніторинг стану довкілля – це ефективні способи залучення громадян до природоохоронної діяльності. Наприклад, у багатьох містах України регулярно проходять акції «Чисте місто», «Зробимо Україну чистою».

- **Освітні програми та екологічне виховання.**

Проведення лекцій, семінарів, тренінгів та просвітницьких кампаній сприяє підвищенню рівня екологічної культури населення. Важливу роль відіграють шкільні екологічні гуртки та студентські програми.

- **Петиції та звернення.**

Громадяни можуть впливати на екологічну політику через підписання петицій та звернень до органів влади. Онлайн-платформи дозволяють оперативно збирати підписи для підтримки екологічних ініціатив.

- **Громадський контроль та екологічний моніторинг.**

Активісти та незалежні екологічні організації здійснюють моніторинг стану навколишнього середовища, фіксують випадки забруднення та порушення природоохоронного законодавства, подають відповідні звернення до органів контролю.

- **Партнерство з бізнесом.**

Сучасний бізнес усе більше долучається до екологічних ініціатив через програми корпоративної соціальної відповідальності. Компанії фінансують екологічні проекти, займаються озелененням та підтримують ініціативи зі зменшення викидів.

Роль держави у залученні громадськості

Залучення громадськості до природоохоронної діяльності можливе лише за умов ефективної державної підтримки. Основними напрямками роботи держави є:

- **Забезпечення доступу до екологічної інформації** – громадяни мають право отримувати актуальні дані про стан навколишнього середовища.

- **Підтримка екологічних громадських організацій** – надання грантів та державного фінансування для реалізації природоохоронних проектів.
- **Створення законодавчих механізмів участі громадськості** – удосконалення екологічного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів.

Приклади успішного залучення громадськості

- **Екологічний рух "Let's do it, Ukraine"** – ініціатива, що об'єднує тисячі волонтерів у прибиранні природних зон по всій країні.
- **Громадські екологічні ради** – діють при органах місцевого самоврядування та допомагають у прийнятті рішень з екологічних питань.
- **Платформа "EcoTown"** – онлайн-спільнота, що популяризує екологічні ініціативи та ділиться успішними кейсами з інших країн.

Залучення громадськості до природоохоронної діяльності сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та підвищенню ефективності екологічних ініціатив. Важливо створювати умови для активної участі населення через просвітницькі програми, екологічні акції та механізми громадського контролю.

ВИСНОВКИ

Природоохоронна діяльність в Україні є важливим інструментом для збереження екологічної рівноваги та сталого розвитку країни. Незважаючи на труднощі, спостерігається поступовий перехід до екологічно орієнтованого управління, що відповідає сучасним глобальним викликам. Подальше вдосконалення природоохоронної політики та впровадження інноваційних рішень дозволить підвищити ефективність збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Для покращення природоохоронної політики в Україні необхідно:

- Зміцнення нормативно-правової бази – гармонізація законодавства з європейськими стандартами
- Розвиток цифрових технологій – використання супутникового моніторингу, ГІС-технологій для контролю за екосистемами
- Збільшення частки заповідних територій – розширення природно-заповідного фонду до 15% території країни
- Екологізація економіки – перехід на відновлювані джерела енергії та екоорієнтовані технології виробництва
- Міжнародне співробітництво – активна участь у міжнародних екологічних ініціативах

Удосконалення управління природоохоронною діяльністю в НПП "Сколівські Бескиди" можливе за рахунок впровадження цифрових технологій, активного залучення місцевих громад та оптимізації використання природних ресурсів. Інтеграція сучасних ІТ-рішень, екологічної освіти та громадського моніторингу сприятиме ефективному збереженню унікальних природних комплексів регіону та забезпечить сталий розвиток природоохоронної діяльності. Реалізація запропонованих заходів дозволить покращити екологічний стан парку та сприятиме підвищенню рівня екологічної безпеки в регіоні.

Ринок інструментів ГІС включає як безкоштовні, так і комерційні рішення. Для малих проектів можна використовувати QGIS та PostGIS, тоді як великі організації зазвичай інвестують у ArcGIS, спеціалізоване обладнання та хмарні сервіси. Вибір інструментів залежить від бюджету, специфіки завдань та необхідної точності просторових даних.

Залучення громадськості до природоохоронної діяльності сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та підвищенню ефективності екологічних ініціатив. Важливо створювати умови для активної участі населення через просвітницькі програми, екологічні акції та механізми громадського контролю.

Таким чином, впровадження інноваційних методів управління природоохоронною діяльністю НПП "Сколівські Бескиди" дозволить не лише підвищити ефективність охорони природи, а й забезпечити стабільний економічний розвиток парку.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T126400>
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст.502) - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
3. Земельний кодекс України. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Палінчак М.М., Дяченко І.Б., Рошко С.М. Класифікація природно – заповідних територій та об’єктів у контексті конвенції МСОП та законодавчих актів України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 16, частина 2. – 2017. С. 56 – 60. - URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/29377>
5. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: 2003. - 306 с. - URL: <https://studfile.net/preview/7796901/page:12/>
6. Природно-заповідний фонд України. - URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf3.html>
7. Варивода Є.О., Садковий В.П. Управління природоохоронними територіями на засадах стратегічної екологічної оцінки : монографія / Є.О. Варивода, В.П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, 2017. – 102 с.
8. Збалансоване природокористування: традиції, перспективи і інновації: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18-19 травня 2017 р.). - К.: ДАІ, 2017. – 176 с. - URL: <https://www.agroeco.org.ua/images/Documents/zbirnyk19052017.pdf>
9. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків : НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с. - URL:

<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b28f6cc0-32d3-41e1-a2fd-2ba60033741a/content>

10. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 50, ст.678). - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>

11. Закон України "Про відходи" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 36-37, ст.242). - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>

12. Закон України "Про екологічну експертизу" - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>

13. "Про оцінку впливу на довкілля" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 29, ст.315) - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

14. Системи державного моніторингу довкілля і державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: чи є зв'язок? - URL: <https://ecolog-ua.com/news/systemy-derzhavnogo-monitoryngu-dovkillya-i-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-u-sferi-ohorony>

15. Моніторинг довкілля Аналітична записка щодо стану та перспектив розвитку державної системи моніторингу довкілля. - URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/Monitoring-Green-Paper_15_02_2022.pdf

16. Моніторинг довкілля: підручник / [Боголюбов В.М., Клименко М.О., Мокін В. Б. та ін.]; за ред. проф. В.М. Боголюбова. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – Київ: НУБіПУ, 2018. – 435 с. - URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed68685c-b9d9-4dca-a2fe-3e60d7897ab3/content>

17. Моніторинг довкілля : навчальний посібник / Л. Л. Л. Л. Гурець, І. О. Трунова, В. В. Фалько, О. В. Вакарчук ; за заг. ред. проф. Л. Л. Гурець. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 206 с. - URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/94519/1/Hurets.pdf;jsessionid=0BEEAC9A0315EB8EC9FCF8625B7ED424>

18. Уніфікована оцінка впливу об'єктів господарської діяльності на довкілля / О.Г. Васенко, Д.Ю. Верниченко-Цветков, Г.В. Коробкова, О.В. Поддашкін // ГП «УХИН», «Углекимический журнал», 2019. № 1. - С. 25 – 32.

19. Васенко О.Г., Верниченко-Цветков Д. Ю., Козловська О.В. Оцінка рівня екологічної безпеки територій на прикладі Харківської області // Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9-13 вересня 2019 р.) / УКРНДІЕП. – ПП «Стиль-Іздат», 2019. – С. 55-56.

20. Васенко О.Г., Верниченко-Цветков Д. Ю., Козловська О.В., Поддашкін О.В. Основні положення проекту побудови оцінки рівня екологічної безпеки територій та негативного впливу об'єктів на навколишнє середовище // Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9-13 вересня 2019 р.) / УКРНДІЕП. – ПП «Стиль-Іздат», 2019. – С. 57-61.

21. Васенко А.Г., Старко Н.В. The 1st International scientific and practical conference “Science, society, education: topical issues and development prospects”. - Kharkiv, Ukraine: 2019. – С. 354-359.

22. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. - URL: <https://deplv.gov.ua/2023/12/28/zatverdzheno-obsyag-finansuvannya-programy-ohorony-navkolyshnogo-pryrodnogo-seredovyshha-na-2024-rik/>

23. Львівське обласне управління лісового і мисливського господарства. - URL: https://lvivlis.gov.ua/nature_reserve_fund_state?id=40

24. Сколівські Бескиди: інформаційний портал. - URL: <https://skole.org.ua>
25. Богославська А.В. Оцінка економічної діяльності територій природно-заповідного фонду України // Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975). - URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4269>
26. Шура Н. О., Шатило М. В. Європейський погляд на категорію "власний капітал" підприємства та його складові. *Агросвіт*. 2015. № 7. С. 50–54. - URL: <http://www.agrosvit.info/index.php?op=1&z=1846&i=9>
27. Мардус Н. Ю., Брік С. В. Теоретичні і методичні підходи до визначення поняття "фінансовий результат" у фінансовому обліку та аудиті. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 2 (29). С. 148— 153. - URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/29_2021/24.pdf
28. Обмінні та необмінні операції. - URL: <https://balance.ua/news/archive/obmennaya-ili-neobmennaya-operaciya-kak-opredelit>
29. Водний Кодекс України. - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z950213?an=1>
30. Лісовий Кодекс України. - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T385200>
31. Земельний Кодекс України - URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012768?ed=2021_04_28
32. Кодекс України «Про надра». - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z013200>